

Conf. univ. dr. Lavinia Seiciuc

LISTA LUCRĂRILOR REPREZENTATIVE

a. Lexicologie

1. *Rhetorical figures vs. euphemisms: motivation and evolution*, în ANADISS, 26 (II) / 2018, ISSN-L (print): 1842 – 0400, eISSN (electronic): 2559 – 4656, pp. 99-103
2. *Conflictive situations and their linguistic expression. Euphemisms of war*, în „Meridian Critic”, Analele Universității „Ștefan cel Mare”, Seria Filologie, Nr. 1/2018 (XXX), ISSN: 2069-6787, pp. 185-189
3. *Three Metalinguistic Factors in Linguistic Change: Lexicosemantic Relations, Folk Etymology and False Friends*, în „Meridian Critic”, Analele Universității „Ștefan cel Mare”, Seria Filologie, Nr. 1/2017 (XXVIII), ISSN: 2069-6787, pp. 87-90
4. *Del azar al hado: evoluciones semánticas latino-romances*, în Omul și mitul, Editorial El Genio Maligno, Colección Crítica, Granada, Spania, 2014, ISBN 978-84-939128-4-0
5. *Avatars of the Owl: a Linguistic Approach*, în Omul și mitul, Editorial El Genio Maligno, Colección Crítica, Granada, Spania, 2014, ISBN 978-84-939128-4-0

b. Morfologie

6. *Notes on the Verbal Category of Aspect in the Construction of Indirect Speech*, în „Studii de Știință și Cultură”, Volumul XI, Nr. 1, martie 2015, pp. 47-56 (<http://www.revista-studii-uvvg.ro/images/stories/40/04.pdf>)
7. *El condicional en castellano y en las lenguas romances. Orígenes y semántica temporal*, în AJIHLÉ, La lengua en la Romania: cartografía lingüística de un territorio, Universidad de Oviedo, Oviedo, 2018, ISBN: 978-84-16664993, pp. 79-84
8. *Note asupra aspectului progresiv în limba română veche*, în Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu”, Ediția a XIV-a, Text – Co(n)text – Multiculturalitate, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, 2018, ISBN: 978-9975-142-05-2, pp. 154-159
9. *Space perception in Romance mentality: a comparative view on demonstrative pronouns*, în Iulian Boldea (ed.), GIDNI, The Proceedings of the International Conference Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity, Volume no. 1, 2014, Arhipelag XXI, Tîrgu-Mureș, 2014, ISBN 978-606-93691-3-5, p. 548-555

c. Traductologie

10. *Idiomatic elements and their specific issues in the process of translating fiction*, în „Meridian Critic”, Analele Universității „Ștefan cel Mare”, Seria Filologie, Nr. 2/2019 (XXXIII), ISSN: 2069-6787, pp. 231-137

Data: octombrie 2022

Semnătura

Rhetorical figures vs. euphemisms: motivation and evolution

Lavinia SEICIUC

lavinia_seiciuc@yahoo.com

Ştefan cel Mare University of Suceava (Romania)

Resumen: Los eufemismos, generalmente definidos como figuras retóricas, tienen sus mecanismos particulares de creación y sus funciones bien definidas. Su motivación es causada por la necesidad de evitar un tabú lingüístico, mientras que las figuras retóricas son creadas con el propósito de la expresividad, del efecto estético o emocional. La metáfora (o cualquier metasemema) puede llegar a ser una de las formas de expresión del eufemismo, pero las dos figuras del habla no deben confundirse, ya que un eufemismo no es necesariamente expresivo. Hablando de las funciones del lenguaje involucradas en la construcción de ambas, notamos que las figuras retóricas son gobernadas por la función poética, mientras que en el eufemismo la función metalinguística es predominante. Es más, las evoluciones semánticas de ambas figuras tienen en común la pérdida de la expresividad (en el eufemismo, si la hay); sin embargo, una metáfora muerta no deja de ser una metáfora, mientras que el eufemismo se convierte en disfemismo o desaparece simplemente. Hemos notado que la expresividad del eufemismo actúa en su contra; los más estables son los eufemismos neutros, que se suelen crear a partir de préstamos ínter o intralingüísticos (diafásicos).

Palabras clave: *eufemismo, metáfora, figuras retóricas, degradación, lexicalización.*

Motivation of tropes and euphemisms

The study of euphemism has become increasingly appealing to linguists in the last few decades; nevertheless, most studies and papers consist of practical analyses of a certain corpus, such as samples of activist, political or military discourse. It appears that for some scholars the theoretical discussion on the topic of euphemism is already closed and the definition of euphemism as a rhetorical figure is taken for granted.

I cannot agree. About a decade ago I was arguing that euphemism is not to be seen as a rhetorical figure, and the difference resides in the mechanisms that produce them (Seiciuc, 2010: 25 *et seq.*). A rhetorical figure is created *with a purpose*, while a euphemism is used (or created) *for a reason*. The purpose of a rhetorical figure is purely aesthetic; it is *ars gratia artis*, it is neither necessary, nor compulsory. In euphemisms the aesthetic function –

as strange as it may seem – is but a by-product, a disposable consequence of its “production process”. I will explain my viewpoint: euphemisms are *necessary* words or phrases, since their mere existence is justified by the necessity to avoid certain words that are considered to be taboos. In the case of the euphemism we should focus on its causality, since it is the product of a social pressure, or, in linguistic terms, the result of the divergence between the referential function (the extralinguistic reality we refer to, as mirrored by human conscience) and the metalinguistic function (the choice of words we employ in order to convey a message about that reality). To put it another way, euphemism arises when we want to talk about a certain reality but are not allowed to refer to it by using a certain word, so we need to find a new one to replace the taboo. A euphemism is an effect of the pressure a certain historically constituted ethnolinguistic community puts on its speakers; such pressure comes from an explicit or an implicit cultural restriction and appears as a consequence of the interdiction of pronouncing a taboo word.

Given this special status of the euphemism (i. e. its origin), we need to make a clear distinction between an actual euphemism, resulting from a real interdiction, and what some abusively call “euphemisms”, which are mere rhetorical figures relative to any reality that is perceived as a negative one. To this respect, euphemism itself is fundamentally different from the rhetorical figures, since, on the one hand, it is *necessary*, and, on the other hand, its stylistic value (when present) is an accidental consequence of the process of substitution. It is obvious, then, that euphemism should not be defined as a *rhetorical figure*; a more appropriate term would be the *figure of speech*, which does not imply any aesthetic intention, but highlights a discrepancy in the linguistic norm. This widespread confusion appears because the new signifier that substitutes the taboo signifier is very often an expressive word or periphrasis; i. e. euphemisms can have rhetorical figures as their form of expression. But a euphemism is not a *signifier*; it is a *complex process of cross-substitution of a taboo signifier by a new signifier, free of interdictions, based on essential or formal affinities, which reflects the coercive mentality of an ethnolinguistic community* (Seiciuc, 2010: 26-27).

Mechanisms of tropes and euphemisms

Euphemization is related to the logical level of the language, in which language is reconstructed by thought, that is, the level that allows dissociations and reorientations in the intimate structure of the linguistic sign. The mechanism of euphemism consists of the substitution of a signifier that is subject to linguistic interdiction, with a new signifier. This new signifier may be associated with an existing meaning or it can be an ad-hoc creation with the sole purpose of replacing the taboo signifier. In the second case, the matter is quite simple: it is the case of euphemisms (especially ironic ones) expressed by new linguistic signs, which associate the old signified with a signifier created on purpose, usually characterized by phonetic expressivity, that is, whose euphemistic value resides in the so-called *sound symbolism, rhythm, rhyme, or assonances*. This technique is characterized by simplicity, so its area is limited to the status of ironic or jocular euphemism, and we especially find them in children’s language or in juvenile slangs, but sometimes they can become contextual or lexicalized dysphemisms.

In the first case, however, when the taboo signifier is replaced with an existing signifier, the latter penetrates into the structure of an existing linguistic sign, so various secondary relationships arise. Analyzing the facts, we notice that the substitution takes place at the level of speech acts; in language, a new connection is born between the first signified and the second signifier, little by little and in an artificial way, without the loss of the old connections. In fact, the second signifier is assigned the “role” of the first signifier,

which is under interdiction, based on a formal attraction (phonetic compatibility of signifiers) or an essential one (defining features or common semes between the meanings, which implies a sort of formal or functional coherence among the referents, i. e. semantic compatibility between the two signified), that is to say that in any euphemism there is a certain degree of motivation. The second signifier becomes an expression of two different meanings that may (or may not) have several semantic constituents in common. Since both meanings are expressed by the same signifier, a paradigmatic relationship appears between them. We know that polysemantic signs consist in a signifier that relates to various signified; if one of these relations is the result of a process of euphemization, it often becomes the main one, putting aside the original relations, so the new signifier can eventually become a taboo. This is what happened to a number of metaphors that were historically used as euphemisms: they might be used with their original meaning in certain specific domains, but in everyday conversation the main meaning will be the taboo one.

Reassigning a new signifier to the taboo signified implies a selection based on a certain degree of compatibility, albeit semantic or formal; using a metaphor as the expression of a euphemism is a process of analogy, involving a transfer of meaning from one given context to another, so it is a form of internal borrowing (Burridge, 2012).

Evolution of metaphors and euphemisms

We need to point out that the poetic function is never a guarantee for the longevity of either euphemisms or tropes, but in the case of euphemisms it is usually responsible for its quick degradation. Euphemisms will always erode, according to the Allan-Burridge principle: *Bad connotations drive out good* (Allan & Burridge, 1991: 22 et seq.), and so will metaphors, but the two processes are not identical. While a dead metaphor is the result of a gradual loss of expressivity (Nöth, 1995: 131), a euphemism shifts to a different class of allophemism (Seiciuc, 2010: 31), i. e. it cannot perform its basic function any longer. A dead metaphor is still a metaphor, since we will always be able to analyze it from the viewpoint of its definition – an inexplicit simile – but euphemisms rarely “die” altogether, they rather tend to become dysphemisms.

The creation of a metaphor or of an expressive euphemism requires a certain degree of imagination and creativity; but it has to stay within certain limits, acceptable for daily conversation, otherwise they will not be lexicalized. Lakoff spoke of *one-shot metaphors* (Lakoff, 1987); one-shot euphemisms are equally possible, since the linguistic community is uncomfortable with any construct that is overly poetic, complicated or difficult to decode, so it rejects it. Only euphemisms with a low or average degree of expressivity have the chance to enter the common language.

Expressivity may be attractive at first, but what ensures the longevity of a metaphor is its convenience. A dead metaphor is a conventional metaphor (Pawelec, 2006: 120), a lexicalized instrument that is always at hand for the speakers to use, thus avoiding a creative or otherwise intellectual effort. This is not the case with euphemisms, or at least not for long, since they degrade rapidly. Oddly enough, the more expressive they are to begin with, the faster they lose their potential to function as euphemisms once they are lexicalized. If we take a look at any series of allophemisms, we will see that the most stable of all euphemisms are the neutral ones (orthophemisms, as Allan and Burridge call them). The lack of connotations is, possibly, the only guarantee for the stability of a euphemism; in other words: *no connotation is good connotation*. The safest way for the creation of a euphemism is to borrow it either from a foreign language or from scientific terminology. This way it does not come accompanied by connotations, so any negative connotations

cannot easily “stick” to it. Using diaphasic synonyms, more precisely scientific terminology, is a traditional strategy which John Ayto called *blind-them-with-science* (Ayto, 1993). Any scientific discourse is supposedly neutral and unequivocal, and the propriety of the terms is compulsory; besides, using a scientific term, especially one of Latin or Greek origins, adds respectability to the discourse and it prevents, at least in part, any tendentious interpretations on the part of the listener. All these features help with the preservation of the original status of the euphemism.

There is another situation that we need to discuss about the difference in evolution between euphemisms and metaphors: the disappearance of the euphemistic function of a word due not to its own evolution, but to that of society. Ancient Western cultures had supplementary sets of taboos derived from their mystical or religious beliefs, which disappeared – completely or partially – after Christianization. Totemism and animism are the ancient beliefs that linked the human being directly to nature. The earliest totemic interdictions, inculcated and passed on from one generation to the next, lost their relation to the initial motivation and started to receive fanciful explanations, capable of satisfying the need of the human being to have a clear motivation for their actions. And as the life of the primitive societies was limited to a palpable and material world, the first “gods” appeared in the tangible objects around them. There were numerous interdictions to speak the name of certain animals (Frazer, 1911: 396-340; Ullmann, 1957:190; Blake, 2010: 192; Seiciuc, 2007: 324-326), and euphemisms were created at the time to replace such names. Obviously, the modern speakers are not aware of the fear their ancestors felt when speaking of the bear, the wolf, the bees or the weasel, since the corresponding taboos are long gone, so they cannot acknowledge the original motivation behind those names, neither can they perceive such words as *bear* as euphemisms; but evidence suggests such taboos are still alive in some European regions, or at least they were a century ago (Frazer, 1911: 396-398). Rawson calls these ancient forms *unconscious euphemisms* (Rawson, 1981: 2).

But modern languages are also full of unconscious metaphors, ancient metaphors that were created for one reason or another and that replaced, eventually, the initial word. Like the unconscious euphemisms, these metaphors are perceived as primary linguistic signs by the modern speakers, who cannot relate them to their original meaning; who would think, nowadays, that a *muscle* (or a *mussel*) is, in fact, a *little mouse*? Curiously enough, old metaphors that were used as jocular or funny euphemisms come back sometimes in modern languages as neutral euphemisms; such is the case of the Latin word *ragina*, whose original meaning was “sheath” of a sword or of some plants, an obvious (and not very creative) euphemism replacing the taboo word *cunnus*; nowadays, modern languages have borrowed it as a medical or anatomical term and it functions impeccably as a non-connotative, sterile euphemism.

Conclusions

As I have pointed out in the beginning of this study, the rhetorical figures and the euphemisms appear in different contexts, i. e. tropes are created with a purpose, and euphemisms – for a reason. Metaphors and other tropes can coincide with euphemisms on certain occasions, but we need to analyze their features at different levels: e. g. Latin verbs *copulo* and *coeo* are euphemisms because they replace the vulgar word *futuo*, but they are also tropes because they present the sexual act in a creative perspective: “having sex is binding/ tying together”, and, respectively, “having sex is walking/ going together”. The poetic function is secondary in euphemisms, much like the metalingual function is secondary in tropes, so there is also a difference at the pragmatic level.

The evolution of the two types of figures has many things in common regarding the loss of the novelty and their lexicalization, but while metaphors will remain metaphors (even if the speakers fail to perceive them as such, due to their lexicalization), euphemisms lose precisely the traits they were created for, so they become something else, they become dysphemisms, or sometimes disappear.

The death of a metaphor does not imply the urgent necessity to replace it; but euphemisms are situated on an ever-moving treadmill, so the need to find replacements is permanent.

Tracing the semantic evolution of euphemisms, their change in functions and behavior and also their lifespan helps understand the evolution of human mentality, or, as Hugh Rawson put it, euphemisms are “outward and visible signs of our inward anxieties, conflicts, fears, and shames. They are like radioactive isotopes. By tracing them, it is possible to see what has been (and is) going on in our language, our minds, and our culture” (Rawson, 1981: 1).

Bibliography

- ALLAN, Keith, BURRIDGE, Kate, (1991), *Euphemism and Dysphemism: Language Used as Shield and Weapon*, New York, Oxford University Press.
- ALLAN, Keith, BURRIDGE, Kate, (2006), *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
- AYTO, John, (1993), *A Dictionary of Euphemism*, London, Bloomsbury Press.
- BLAKE, Barry, (2010), *Secret Language*, New York, Oxford University Press.
- BURRIDGE, Kate, (2012) “Euphemism and Language Change: The Sixth and Seventh Age”, in *Lexis, Journal in Lexicology*, no. 7, 2012, available on <https://journals.openedition.org/lexis/355>
- CRYSTAL, David, (1998) *Language Play*, Harmondsworth, Penguin.
- DYEN, Isidore, (1963), “Lexicostatistically determined borrowing and taboo”, in *Language* Vol. 39 (1), 1963, 60-66.
- FRAZER, James George, (1911), “The Golden Bough”, Tome 3: *A Study of Magic and Religion*, London, Macmillan and Co., available on <https://archive.org/details/goldenboughstud03fraz/>
- GREEN, Jonathan, (1996), *Words Apart*, London, Kyle Cathie Limited.
- JAMET, Denis, (2010), “Euphemisms for Death: Reinventing Reality through Words”, in Sorlin Sandrine (Ed.), *Inventive Linguistics*, Montpellier: Presses Universitaires de la Méditerranée, 2010, 173-187.
- LAKOFF, George, (1987) *The Death of Dead Metaphor*, in *Metaphor and Symbolic Activity*, 2(2), Lawrence Erlbaum Ass., 143-147.
- NÖTH, Winfried, (1995) *Handbook of Semiotics*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press.
- PAWELEC, Andrzej, (2006) *The Death of Metaphor*, in *Studia Linguistica*, Universitatis Iagellonicae Cracoviensis, no. 123, 117-122.
- RAWSON, Hugh, (1981), *A Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk*, New York, Crown Publishers.
- SEICIUC, Lavinia, (2007), „Cuvinte interzise: totemismul și apariția primelor interdicții de limbaj”, in *Omul și mitul*, Suceava, Editura Universității, 323-332.
- SEICIUC, Lavinia, (2010) *Tabú lingüístico y eufemismo*, Suceava, Editura Universității.
- ULLMANN, Stephen, (1957), *Principles of Semantics*, New York, Philosophical Library.

Conflictive Situations and Their Linguistic Expression. Euphemisms of War

Lavinia SEICIUC

“*Stefan cel Mare*” University of Suceava
lavinia_seiciuc@yahoo.com

Abstract: Human life is an unexhausted source for the creation of linguistic forms whose expressivity appears to increase whenever such relations are on the negative side. Conflicts of all sorts populate the repertoire of any language, due probably to the way human emotions react to situations that imply suffering, fear and death, which are abundant in world history. Our paper analyzes the way the image of such conflictive statuses is attenuated or enhanced by their linguistic expression, in an attempt to decipher the euphemistic and dysphemistic mechanisms that describe them.

Keywords: *conflict, language of politics, political correctness, euphemism, dysphemism.*

0. Euphemism and political correctness. Articulate language constitutes the basis for any intellectual activity, such as thought or reflection, so the human psyche is easily manipulated by the linguistic expression of non-linguistic facts or objects. The creation of the politically correct language is based on this property of the reality-language-mind relation, and its purpose is either to attenuate the impact of a negative reality by renaming it with a softer, more ambiguous name, or to reprogram human mind to accept a different perception on that reality in a process called neuro-linguistic programming (NLP). Political correctness, rejected by some and applauded by others, was called “the euphemization of euphemisms” [Moya Hernández, 2001] or “a set of euphemisms with attitude” [Burridge, 1999].

Political correctness was created as a direct response to the changes in Western mentality following WWII. Certain types of perceptions or behaviors that were perfectly natural and acceptable prior to the war became the taboos of our modern society, as I pointed out in my book *Linguistic taboo and euphemism*; such taboos did not evolve naturally, they did not accompany human communities throughout their history, so we perceive and treat them in a different manner than we perceive and treat traditional taboos, such as sexual or religious taboos [Seiciuc, 2010: 97 *et seq.*]. That is why political correctness applies to new taboos, not to traditional ones, as it “aims not to disguise unpleasant reality, but to compel its audience to go beyond the simple content of the message and to challenge assumptions that some assume are inbuilt and immutable aspects of our language” [Burridge, 1999].

1. New taboos in modern society. Different cultures assign different degrees of “tabooism” to those new taboos. Racial issues are almost nonexistent in Eastern Europe, for example, and so are gender issues in Western Europe. Each culture has its own way to relate to such issues, based on its history, more concretely on the political and social tensions between a majority and a minority.

Nevertheless, the root of all these taboos is the conflict between “us” and “them”. Skin color, religious beliefs, language, etc., can and will isolate an individual or a minority group from the majority. Usually, the minority becomes the guilty party, the perpetrator of all evils, as René Girard pointed out in his magnificent *Scapegoat* [Girard, 1986].

Our modern Western society is plagued with all sorts of tensions and conflicts, their dimension varying from small groups to overseas nations, and modern tabooism is based mainly on the notion of exclusion [Merle, 1993: 8-10]. But, as I have already said, social tensions differ from one culture to another, while war appears to be the only common new taboo in the European Union and North America, i. e. it is approached – linguistically speaking – with the same caution.

2. The language of politics. War is the most complex form of conflict, as it involves human society at every possible level. Civil population is equally caught in its tragic consequences, and this is always a red flag in the creation of a discourse on such topic. Furthermore, war is the most important factor in an attempt to structure history, for the main events and changes are usually connected to a war or another [Moya Hernández, 2001]. The language of politics is meant to be a diplomatic discourse, but it is, in fact, a discourse of intended ambiguity, and the double standard of the language of politics forces us to read between the lines if we want to decipher the opacity of the messages [Soler-Espiauba, 2007: 998]. The political discourse is nowadays based on certain clichés – handy tools to be employed in order to save effort of thought, but also a common code with the audience. It is also based on a list of terms to avoid at all cost [Morató, 1997: 38]; the term *war* appears to be one of them, but only in certain situations, as I will show below.

3. Euphemization of the concept of war. Some say history is written by the winners, and it makes sense, in a way. But nowadays the “losers” have the possibility to present their own version of the facts, and the two versions often collide. Each side presents their own reasons for the war in different terms, motivating their participation to the conflict with different arguments. While the arguments of the *defender* are almost invariable throughout history (*defending* land, culture, nation, religious beliefs), those of the *offender* or *invader* are never the same, since it is not easy to justify aggression before the eyes of the entire world. Their arguments are usually false pretenses, little white lies that are bound to soothe the conscience of both soldiers and civilians. As for third parties, nations that enter a conflict bound by a treaty, here is what British writer H. G. Wells says in relation to the participation of Great Britain in WWI: “We declared war because we were bound by treaty to declare war. [...] We had no obligations and no interests there. [...] No Power in the world would have respected our Flag or accepted our national word again if we had not fought” [Wells, 1914: 7].

Should we consider the offender’s arguments throughout Western history, we will notice that they can draw an interesting and complex picture of the evolution of mentality. For the Romans, it was the necessity to civilize and unify the world, so that it would benefit from the superiority of Roman culture, civilization, law system, literature, science, etc. In their defense, we need to admit that they laid the foundations for the modern

Western culture, based on citizenship, variety and tolerance. It is also interesting to note that the Roman wars intended to pacify the Mediterranean area and brought the famous *Pax Romana* to their new territories. In theory, the *Pax Romana* began in the 1st century BC and ended in the 2nd or 3rd c. AD, but some scholars consider that we need to refer to the pacification of each province separately, so it would have begun in Sicily in the 3rd c. BC [Eckstein, 2010: 574].

Later on, the medieval period brings new forms of validation for war. The *Crusades* were Holy Wars, fully justified and supported by the Church; the sixth Commandment was suspended if the victim was an “infidel”, since invasion and killing served a greater purpose, that of liberating the Holy Land where Christ was buried. The term *crusade* itself is symptomatic for the nature of these military expeditions, as it is etymologically related to the Latin word *crux, crucis* (“cross”).

The Iberian Peninsula *Reconquista* was also a holy war, where the defenders become the offenders in an eight-century conflict. The Christian army aimed to reconquer the land that once belonged to their ancestors and bring it back to the bosom of the Christian Church. The *Reconquista* was perceived as a glorious battle against religious infidelity, as depicted in epic poems such as *La Chanson de Roland* (written probably at the beginning of the 11th century) and *El cantar de mio Cid* (written probably at the beginning of the 12th century). The religious aspect of this prolonged war is obvious in the terms *Reinos Católicos* (“Catholic Kingdoms”) and *Reyes Católicos* (“Catholic Kings”); so the conflict is not between nations, races or cultures, but between religions.

After the Middle Ages, controlled by the Church, we enter the Age of Discovery, opened by Spain and Portugal. In their historiography, the term *Descubrimiento* is preferred to *Conquista*, in an attempt to shift the focus away from the real facts. The missions of exploration for commercial purposes will soon degenerate into conquest and colonization of new territories. The Spanish and Portuguese expansionism is corroborated with the religious factor, and missionary work becomes a smokescreen hiding the real purposes of the expedition: the riches of the New World and the overnight profits brought by slave labor. Britain is soon to follow the trend in America, Africa and Asia, then the French or the Dutch began their overseas expansion, and little by little expansionism will become a perfectly natural trend, a privilege of the “superior” Europeans over the “savage nations” they occupied, a duty of the white man to bring the light of civilization to the whole world. In these circumstances, expansion wars do not require any explanation, justification, argument other than the ones stated above, so the keywords for this period were *civilization, pacification, exploration, discovery*, etc. Any attempt to freedom from the subdued nation is called *rebellion* or *uprising*, and it was perceived as an act of defiance or insubordination, an act of treason against the empire that graciously “protected” them.

Well, the high peak of the expansionist trend is not in the 17th century, unless we refer to its geography; the imperialist wars culminated in Europe in the first half of the 20th century. Europe was, at the time, a mosaic of cultures and ethnicities controlled by a handful of powerful nations, who treated them like second-hand citizens (or worse!). The two World Wars began in Europe because of the ethnic tensions between the subdued nations and their oppressors. WWI was a new type of war due to the number of participant nations and to the dimensions of the destruction it caused to innocent lives. It was called *The Great War* afterwards, where the term *great* refers to its extent. Soon after it began, H. G. Wells called it *the war that will end war* in a collection of articles he wrote about the conflagration [Wells, 1914]. His phrase was a real success, perhaps for its apparent optimism; but Wells talks about it with certain fatalism: “And war is mortal conflict. We

have now either to destroy or be destroyed. We have not sought this reckoning, we have done our utmost to avoid it; but now that it has been forced upon us it is imperative that it should be a thorough reckoning. This is a war that touches every man and every home in each of the combatant countries. It is a war [...] not of soldiers but of whole peoples” [Wells, 1914: 8].

After the Great War That Should Have Ended War, the second world conflagration reached peaks of atrocity and destruction that go beyond human imagination. In a Europe that was still under the impact of WWI, Germany needed strong arguments for the second invasion, and they were provided by the theories concerning the superiority of the Arian race. The German nation (or at least some part of it) was seduced by the ideas of the superior German man, the *Übermensch*, as Nietzsche called it, an ideal representative of the Arian race that would be created through careful selection and eugenics; to this purpose, Germany pretended to have the right to eliminate “inferior” nations, bound to a slave mentality, and to occupy their territory, as they needed more vital space, *Lebensraum*, to develop properly. Racism, and especially anti-Semitism, was common in Europe at the time; still, some euphemisms were coined in Germany such as *Judenfrage* (“the Jewish question”) or *Endlösung* (“the final solution”). For the Nazi propaganda, their war was perfectly justified by natural rights and its purpose was to recreate German greatness in a Third Empire.

Mentality in the Western world changed dramatically after WWII: the notion of war itself had to be reevaluated. In the late ‘30s, right-wing Spanish leader José Antonio Primo de Rivera would make such statements as: “War is inalienable to man. [...] It is an element of progress. It is absolutely necessary! [...] Men need war. If you think it’s evil, that’s because they need evil” [Trigo, 1936]. Such assertions would be unacceptable in the political discourse after WWII – even though history proves him right. The political discourse on war has become more prudent, vaguer, and more ambiguous. And there is another reason for the change of tone and focus in that discourse: the Western society did not get through yet another war “at home”. The overseas wars (Korea, Vietnam, Afghanistan, Iraq, etc.) are presented as noble missions to defend civil rights, democracy and liberty. In the ‘50s and ‘60s it is not unusual for military operations to receive explicit names, sometimes aggressive: *Operation Killer*, *Operation Ripper*, *Operation Masher*. Such tendency will change over the years, so the codenames for the operations from the years 2000 on will be milder or vaguer. We notice that’s sometimes they receive euphemistic names, such as: *Operation Glory* (Korea), *Operation Passage to Freedom* and *Operation Freedom Deal* (Vietnam), *Operation Enduring Freedom* and *Operation Freedom's Sentinel* (Afghanistan), *Operation Iraqi Freedom* (Iraq); *freedom* appears to be the keyword for describing the American and allies’ invasions and military operations overseas.

4. Conclusions. As we have seen, the concept of war underwent several mutations throughout Western history, as it was perceived (better yet: presented) as a means to achieve cultural glory, as a religious duty, as a natural right, as a necessity leading to progress, as a scientific endeavor, as a form of protection of the weak. It is not the time, nor the place, to speculate on the real reasons behind military conflicts, which are usually related to power or riches, for we are only concerned with the linguistic means that politicians employ in order to create an aura of dignity, glory and heroism around the misery of war. Credible and convincing arguments are presented to the public, and they translate, at a linguistic level, into euphemisms that screen and filter reality, transforming it into something if not desirable, at least acceptable.

REFERENCES

- Burridge, Kate, 1999. *Is political correctness a euphemism for euphemism?*, radio broadcast on “Lingua Franca”, Saturday, 20th of March, 1999, transcript available online on <http://www.abc.net.au/radiational/programs/archived/linguafranca/>.
- Del Rey Morató, Javier, 1997. *Los juegos de los políticos: teoría general de la información y comunicación política*, Madrid, Tecnos.
- Eckstein, Arthur M., 2010. “Conceptualizing Roman Imperial Expansion under the Republic: An Introduction”, in Nathan Rosenstein and Robert Morstein-Marx (eds.), *A Companion to the Roman Republic*, Chichester, Wiley-Blackwell.
- Girard, René, 1986. *The Scapegoat*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press.
- Merle, Pierre, 1993. *Lexique du français tabou*, Paris, Éditions du Seuil.
- Moya Hernández, Germán, 2001. “El lenguaje militar. Tabú, eufemismo y disfemismo” en *Revista Electrónica de Estudios Filológicos*, March 1st, Tonos Digital.
- Seiciuc, Lavinia, 2010. *Tabú lingüístico y eufemismo*, Suceava, Editura Universității.
- Soler-Espiauba Conesa, Dolores, 2007. “El habla de los políticos: del eufemismo al insulto, pasando por el (buen o mal) talante”, in Enrique Balmaseda Maestu (coord.), *Las destrezas orales en la enseñanza del español L2-LE: XVII Congreso Internacional de la Asociación del Español como lengua extranjera (ASELE)*, Logroño, 27th-30th of September 2006, tome 2, 2007, pp. 997-1014.
- Trigo, Luisa, 1936. “El voto de la mujer”, in *La Voz de Madrid*, February 14th.
- Wells, H.G., 1914. *The War That Will End War*, London, Frank & Cecil Palmer.

Three Metalinguistic Factors in Linguistic Change: Lexicosemantic Relations, Folk Etymology and False Friends

Lavinia SEICIUC

“Stefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: Linguistic change is caused by a variety of reasons that are generated by the linguistic and cultural particularity of the community of speakers. Generally, the phonological basis produces changes upon the formal unity, while the psychological one affects mainly the semantic unity. The situations in the title are metalinguistic aspects of a particular language or of different languages in contact, in which words define each other due to their formal or semantic similarity; such relationships can cause various types of linguistic changes.

Keywords: *analogy, complementarity, folk etymology, false friends.*

During their history, languages have the tendency to undergo changes in all their compartments, for languages are social activities that are subject to internal and external influences; linguistic changes usually emerge out of the necessity for an easier and more effective communication. But this is not always the case: sometimes change is due to other types of factors and they may lead to a higher degree of ambiguity.

Linguistic change may occur for a variety of reasons, but such reasons are usually connected to what we call the ethnolinguistic factor. In the history of a language we will find a succession of layers called *strata*. When speaking of a family or subfamily of languages, the stratum is usually rather uniform, in spite of its geographical variations, so it is a cohesive factor between the languages of that families, it is the main reason for the similarities that exist between such languages. Nevertheless, the substratum and the adstratum or adstrata are diverse, so they are the main reason for the differences between related languages.

The ethnolinguistic factor is a sum of social, cultural, mental, psychological and linguistic characteristics of the substratum. This factor contains two main aspects: the psychological basis and the phonological basis.

On the one hand, the phonological basis concerns the auditory and articulatory habits of the speakers, so it usually causes linguistic changes of the formal unity of words.

On the other hand, the psychological basis refers to the way speakers of an ethnic group perceive and adapt linguistic reality to the extralinguistic one, thus causing changes in language so that it matches the cultural approach of the community. The psychological basis is responsible mostly for semantic changes, but it may also affect the form of the words.

Human psychology affects language in a variety of forms, but it mostly refers to *analogy*, i. e. to the changes caused by the necessity of logic and order. Technically, any form of linguistic analogy is a metalinguistic process, and we dare make this assertion based on the fact that analogy refers a linguistic structure to another, which will serve as a pattern.

If we consider, for example, the readjustment of the nominal paradigm in Vulgar Latin, we will notice that many nouns either changed their form or their declension, so that they could match the perception the speaker had on the realities they named. Tree names were feminine in Latin, but they were 2nd declension nouns in *-a*, while fruit names were neutral. A structure such as *prunus alta* would have sounded “wrong” to the Romanized populations, so there were two possibilities: to change the gender of the noun or to change its form (declension). Since the 1st declension was populated mainly by feminine nouns in *-a*, they represented a pattern, and so did the adjectives such as *bonus*, *-a*, *-um*. In this particular case, the tree names became masculine, while the plural of the neutral fruit names became a feminine singular in *-a*.

In other cases, changing the gender of a noun would have been impossible, since grammatical gender is sometimes correlated to biological sex. The Latin word for “mother-in-law” was *socer*, a feminine noun in the 2nd declension. For more than one reason, a structure such as *socer bona* would be perceived as unacceptable, so there was a readjustment of this noun, i. e. it split into two different (but related) words: *soc(e)rus*, “father-in-law”, and *soc(e)ra*, “mother-in-law”. This is one situation where the **lexicosemantic relation** between two linguistic elements determines a linguistic change.

Furthermore, the relation of meaning between two words may produce isolated phonological changes. The same word *socer* we mention above establishes a relation of complementarity with the word *nurus*, “daughter-in-law”. Basically, both words can only be defined in relationship with each other, especially the second one (since *socer* can also relate to *generus*, “son-in-law”). In the same way as specified above, *nurus* will become *nura* in Vulgar Latin, and this is the form that was inherited by Romance languages. Still, the most interesting part of how complementarity affects related words is visible in Spanish and Italian, where this semantic relation caused a formal change in *nura*. According to the phonetic laws in these two languages, we would expect the result of Lat. *nura* to be *nora*, yet in both languages we find a diphthongized vowel whose only explanation is the parallel with its complementary word: Sp. *suegra-nuera*, It. *suocera-nuora*. A similar transformation occurred in Portuguese, where both nouns, *sogra* and *nora*, are pronounced with an open vowel [ɔ], while the masculine form *sogro* is pronounced with a closed vowel [o]. This did not happen in Romanian, where Lat. *nora* did not undergo the diphthongization: *soacră-noră*.

Folk etymology, on the other hand, is one of the most common cases of linguistic changes, and it happens due to the ignorance of the speakers. Nevertheless, this too is a form of analogy, as the speakers need to relate to what they already know, i. e. to their lexical “comfort zone”. Folk etymology occurs mostly with loanwords, foreign words that bear a certain resemblance in form and/or meaning with an autochthonous word. In this process, the unknown word is defined in relation with a known word, though such a relation is usually an artificial one.

For example, the English word *cockroach* comes from Sp. *cucaracha*; the speakers perceived it as a compound word, formed by *cock*, a bird, and *roach*, a fish, so its form in English defies any law of phonetic change. It is not unusual for insect names to contain references to birds or mammals, such as the *horse lubber* grasshopper or the *crow/ peacock/ owl* butterflies; therefore, the reason for changing *cucaracha* into *cockroach* does not seem that far-fetched. Furthermore, it appears that colloquially, in American English, the noun *roach* is

understood mostly as “cockroach”, so its original meaning remains in a secondary position. Nevertheless, this is an extreme case of folk etymology, and it is not very common.

Sometimes we see folk etymology affect the same word in different ways in different languages, albeit related or not. The Latin word *veruculu-*, “a small iron bar”, became *cerrojo*, “latch”, in Spanish, by contamination with *cerrar*, “to shut” or “to lock”, and *ferrolho* in Portuguese, with the same meaning as in Spanish, due to its contamination with *ferro*, “iron”. In both cases the analogy is obvious, since the above-mentioned iron bar was used to lock a door or block a gate.

Finally, the third phenomenon we need to discuss is also a form of analogy due to the ignorance of the speakers. The so-called **false friends** are usually defined as similar words that exist in different languages, but have different meanings. In our opinion, there is a certain ambiguity regarding this concept, as many times scholars illustrate the category of false friends by citing cognate words that may just preserve a certain semantic similitude. Perhaps we should speak of *false friends* when similitude between the two words is fortuitous, and of “*false brothers*” if the two words share a common etymology, but their semantic evolution is divergent. Such distinction could be useful to our discussion, as most of the time fortuitous homonyms do not generate linguistic change. For example, *cutie* means “box” in Romanian; there is no genealogical relation to the English word, neither is there a semantic compatibility, so we consider it impossible for the English word to affect the Romanian one or vice versa, not even in a concrete situation of communication or translation. In our opinion, the “*false brothers*” are the ones that trigger most linguistic changes, and this happens precisely because of their common origin, which leaves traces of common semantic contents in the two words.

In the last decades we have witnessed an avalanche of English words in Romanian. Some of them are necessary loans that entered our language along with the new technological realities they denominate; they have the advantage to be more precise than, let's say, their translation or approximation in Romanian, and they are international words, so they facilitate communication with people or entities from other cultures. But on the other hand there is a trend to use English words in situations where they are not necessary, especially in corporatist communication or in motivational speeches.

We have noticed that analogy based on “*false brothers*” can affect words in more than one way, but its main forms are the semantic calque (loan translation) and morphological derivation.

For the first situation, the premise requires the existence of compatible cognate words in both languages, i. e. words that share a common etymology and a grammatical category (same part of speech). Let's take, for example, the Latin verb *applicare*; both in English and in Romanian, the cognate verbs are loanwords from French (although some Romanian dictionaries point to a multiple etymology). But while the Romanian word means “to lay, to attach, to adhere” or “to put to work”, the English word has more meanings than those, including “to devote oneself, to work hard”, and also “to submit a request for a job”. The last meaning has become more and more common in Romanian in the past few years, as it fills in a terminological void left by the communist regime, when nobody “applied” for jobs, but instead were assigned jobs by the administrative apparatus.

The second situation refers to the creation of new words by derivation from stems that share a common etymology with the foreign word. For example, the noun *focus* is a technical word in Romanian, and it refers strictly to the focus of a lens or mirror or another optical device. Its relation with the English noun and verb is undeniable, so lately we have witnessed the creation of a new verb in Romanian, *a focusa*, a copy of its English

cognate that is used mostly in corporatist and motivational discourses. Most young speakers prefer this new verb instead of the old one, *a focaliza*, which they consider too obsolete or too technical to use in reference to people instead of lenses.

The problem of the false friends (or “false brothers”) is usually approached as a major issue in teaching foreign languages, for the students to be aware of the linguistic “traps” in the use of that foreign language they study; yet the linguistic changes caused by this phenomenon are considered to be mistakes – and treated as such – and so are the changes caused by folk etymology that happen at present. But, after all, any linguistic change, independently of its reasons or moment in time, is due to a certain type of “mistake”. Phonetic changes that transformed ancient languages into modern ones were due to the impossibility of hearing and pronouncing accurately the sounds of a foreign language, yet no linguist seems to mind them. Surely, languages are created by speakers, not by linguists, but the changes that were acceptable two thousand years ago are less acceptable today, when we benefit from organized educational systems, from mass access to books and from various types of media that should contribute to the development of languages while preserving their individuality.

BIBLIOGRAPHY

- Klausenburger, J., 1979. *Morphologization: Studies in Latin and Romance morphophonology*, Tübingen, Max Niemeyer.
- Măciucă, Gina (ed.), 2013. *Identitatea lexicală și morfologetică a limbii române în contextul multilingvistic european. Consonanțe și disonanțe*, II: Substantivul, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”.
- Mánczak, W., 1958. Tendances générales des changements analogiques, in *Lingua*, 7, 298–325 and 387–420.
- Penny, Ralph, 2002. *A History of the Spanish Language*, Cambridge University Press.
- Pinker, Steven, 1999. *Words and Rules: The Ingredients of Language*, New York, Basic Books.
- Seiciuc, Lavinia, 2013. De la latină la limbile românice, in Gina Măciucă, *Identitatea lexicală și morfologetică a limbii române în contextul multilingvistic european. Consonanțe și disonanțe*, II: Substantivul, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2013, p. 301-357.
- Seiciuc, Lavinia, 2016. “Polisemia y colocaciones en la traducción”, in *Meridian Critic*, Analele Universității „Ștefan cel Mare”, Seria Filologie, Nr. 1 (XXVI), 351-355.
- Steinmetz, Sol, 2008. *Semantic Antics: How and Why Words Change Meanings*, Random House.
- Trujillo, R., 1976. *Elementos de semántica lingüística*, Madrid, Cátedra.

Del azar al hado: evoluciones semánticas latino-romances

Lavinia Seiciuc

Universidad “Stefan cel Mare” de Suceava, Rumanía

Resumen

Si nos referimos al campo semántico del “destino”, encontramos dos enfoques posibles de su sentido. El primero, más antiguo y tradicional, es típico de la Europa pre cristiana y percibe el destino como una forma de fatalidad determinada por unos dioses extremadamente temperamentales, que se divierten al decidir sobre las vidas de los mortales. El segundo es introducido junto con la fe cristiana y se refiere al libre albedrío: las decisiones de los seres humanos son las únicas que determinan su futuro en esta vida y al más allá. En latín, el inventario léxico del campo semántico contiene términos que se refieren a ambas perspectivas. Sin embargo, el itinerario romance de esas palabras comporta cambios semánticos en muchos de ellos. Es el caso del término *fatum* (lit. “dicho, hablado”), heredado en portugués como *fado, el nombre de un género musical*, o el del término *datum* (lit. “lo que se ha dado”), heredado en español, francés, portugués, etc. como “dado en los juegos de azar”.

0. Para el ser humano, las preocupaciones relacionadas con los acontecimientos del porvenir son tan naturales como la vida misma. A lo largo de los siglos hubo una variedad impresionante de métodos que pretendían adivinar el futuro, entre las cuales leer huesos y entrañas, oráculos, piedras, runas, conchas, cartas, café, palma de la mano, horóscopos, etc. Claro está, conocer el futuro significaría poder cambiar el futuro, y entonces la lectura de cualquiera de esos signos daría resultados equivocados, lo que representa una contradicción. Y dicha contradicción proporcionó, en la cultura europea, la aparición de diversas maneras de percibir el porvenir. Por un lado hay un concepto fatalista, que impone la idea de la impotencia humana en contra de un *destino inamovible*, decidido por la buena (o mala) voluntad de los dioses, y, por otro lado, surge un concepto más animador, que propone la idea del *libre albedrío*, mediante la cual el ser humano es el único responsable de su futuro; entre esos dos polos también se encuentra la idea de la casualidad, del puro *azar* de los acontecimientos en la vida de los seres humanos.

Tales preocupaciones ocupaban un lugar central en la vida humana, tal como lo demuestran las pruebas escritas en varias épocas de la cultura, incluso las epopeyas griegas del período clásico. Consultar los augurios era una etapa imprescindible en la toma de cualquier decisión importante, y más de una vez, nuestros ancestros cambiaban de opinión después de escuchar la voz de un oráculo o de un adivino.

Por supuesto, en tales condiciones las palabras latinas relacionadas a la idea de “destino” no podían faltar de las lenguas románicas; ésto no nos puede sorprender, pero lo más interesante sería averiguar el “destino” de ciertas palabras que acabaron alejándose del sentido propio que tenían en latín. Nuestra ponencia pretende seguir la historia de algunas palabras latinas relacionadas con el tema para comprobar su existencia en las lenguas romances y para averiguar si se han dado ciertos cambios semánticos.

1. La primera idea que analizaremos a continuación es la de la *predestinación*, es decir, un concepto que ve como pre establecidos los acontecimientos de la vida de los mortales. Lingüísticamente, tal concepto se expresa sobre todo mediante algunos sustantivos, adjetivos y participios verbales que

indican, generalmente, que los acontecimientos fueron *dictados* de antemano por los dioses o que son *impuestos* a los seres humanos por fuerzas superiores que deciden sobre su suerte.

En la primera categoría, los diccionarios latinos recogen las formas *fatum* y *dictu*.

El sustantivo neutro *fatum*, emparentado con el verbo *for, fari, fatus*, “hablar, decir”, recibe en latín una variedad de sentidos, desde el sentido literal de “enunciación, oración”, hasta sentidos temáticos, como “profecía, oráculo, augurio, voluntad de los dioses”. Como nombre propio, *Fatum* designa a cada una de las tres parcas, las hilanderas del destino de los hombres y de los dioses. A partir de este sentido particular, aparecen en algunas lenguas románicas nombres para designar a unos seres fantásticos o divinos, representados bajo la forma de mujeres hermosas, generalmente favorables a los humanos. Tales nombres proceden de la forma de plural, *fata*, y podemos mencionar cat., port. *fada*, esp., occ. *hada*, fr. *fée*, it. *fata*; el sustantivo rum. *fată*, “niña, muchacha, hija”, a pesar de su semejanza formal con los sustantivos románicos mencionados aquí, no tiene ninguna relación etimológica, puesto que procede de la forma femenina de *fetus*, “feto, criatura”. Es curioso, pero el nombre de las hadas en la mitología rumana y celta del norte de la Península Ibérica viene del nombre de la diosa Diana, divinidad pura y nocturna, relacionada con los bosques, al igual que las hadas: ast., gall. *xana*, cantabr. *anjana*, leon. *jana*, rum. *zâna*.

LAS PARCAS

El sentido del sustantivo común se conserva en algunas lenguas románicas (ej. cat. *fat*, port. *fado*, esp. *hado*), pero es interesante su evolución en portugués, donde llega a denominar un género musical propio y original, surgido en la segunda mitad del siglo XIX en Lisboa. Los temas favoritos de los *fadistas* son temas tristes: la soledad, la añoranza, la melancolía, la muerte, es decir, la desilusión proporcionada por el destino desfavorable, sin salida y sin esperanzas. Notamos, pues, dos evoluciones divergentes del sustantivo latino: el nombre propio, *Fata*, conoce una evolución positiva (de las implacables y hasta siniestras parcas, hacia los seres etéreos y benevolentes hadas), mientras que el sustantivo común recibe connotaciones negativas (ya no se habla de destino, simplemente, sino de un destino adverso y desdichado). Del mismo étimo procede la palabra *fatalidad*, sustantivo neológico en las lenguas románicas, cuyo sentido es de “destino ineluctable y desfavorable”.

El sustantivo neutro *dictum*, relacionado etimológicamente con el verbo *dico, dicere, dixi, dictus*, “decir, mencionar, afirmar”, es recogido por los diccionarios con varios sentidos, como “lo que se ha dicho”, “dicho, proverbio, máxima”, “poesía”, entre los cuales destaca el de “profecía, predicción”. Su forma de plural, *dicta*, se hereda en el romance ibérico como sustantivos femeninos en esp. *dicha* y port. *dita*, que tienen el sentido de “buena suerte, felicidad”, así que, obviamente, aquí ocurre una evolución positiva de una palabra más bien neutra en latín.

DADOS ROMANOS

En la segunda categoría, la de la suerte impuesta por alguna fuerza sobrenatural, podemos mencionar el participio *datus* o *datum* del verbo *do, dare, dedit, datus*, que significaba “dar” o “entregar”, en general, o “regalar, ofrecer, otorgar, conceder”, en particular. Los sentidos secundarios no carecen de connotaciones positivas, tal como lo demuestran los sustantivos emparentados *datum* y *datus*, con el significado de “regalo, obsequio, presente”. En rumano, el sustantivo *dat*, pl. *daturi*, que algunos lexicógrafos consideran como procedente del participio del verbo *a da*, podría ser heredado directamente del latín con dos significados temáticos: el de “destino, suerte”, es decir: lo que le ofrecen los dioses a uno (en expresiones como *asa ti-e datul*, sinónima con *asa ti-e scrii*), y, además el de “enfermedad que se supone que fue producida por algún hechizo, mal de ojo”. Cabe notar, sin embargo, la evolución hacia el polo negativo de este vocablo, puesto que las expresiones mencionadas se usan sobre todo en situaciones desfavorables, como forma de consuelo (“así lo han decidido por ti, no había manera de cambiarlo”). En este sentido, hay algunos argumentos lingüísticos en otras lenguas románicas. Probablemente el participio neutro *datum* del mismo verbo es el origen de la palabra *dado*, “una pieza cúbica de hueso u otra materia que sirve para algunos juegos de fortuna o de azar”¹. El DRAE indica como etimología: “Quizá del ár. clás. *a'dād*, números”, pero otros diccionarios etimológicos románicos (VELI, TLFi, etc.) indican el participio de *dare*; puesto que los romanos conocían y usaban la *alea* (“juego de dados”), que palabras semejantes a *datum* denominan este objeto en varias lenguas romances que no han tenido contacto con el árabe y que dichas formas respetan las leyes de los cambios fonéticos de cada lengua, podemos aceptar el origen común, latino, de esos sustantivos. Así, pues, el nombre de ese objeto tiene la forma *dado* en español, portugués e italiano², *dé* en francés y *datz* en occitano; en los dialectos del retorrománico, idioma sin contacto con la lengua y la cultura árabes, las formas más frecuentes son *dat* o *det* (romanche³), *dàdol* (ladino⁴) o *dàd*, *dadul* (friulano⁵). Todos esos argumentos concuerdan hacia la conclusión de que se trata de un éntimo común que a sufrido un cambio semántico hacia lo concreto.

¹ Quizás por las expresiones como **tesseram, calulum dare* (ver lema *dé* en el TLFi).

² Para la forma italiana, en el VELI aparece la mención de que Bartoli había recogido la forma *dato*.

³ <http://www.pledari.ch/mypledari/index2.php>

⁴ <http://dilf.ladintal.it/>

⁵ http://www.friul.net/dizionario_nazzi/nazzi_italiano_friulano.php

HUESOS DE LOS NUDILLOS

2. La segunda idea que queremos analizar, relacionada con la predestinación, es la del **conocimiento del futuro**. Las prácticas romanas para leer el futuro comprendía un rico inventario de métodos, entre los cuales el vuelo de los pájaros. Las palabras *augurium* y *auspicium* son formas compuestas que incluyen el sustantivo *avis* (“pájaro”, pero también “signo, presagio”) y un verbo: *augurium* viene de *aves se gerunt* (la manera en que las aves se desplazan en su vuelo) y *auspicium* de *avibus inspiciendis* (inspectar o examinar las aves). De las dos palabras, *augurium* se hereda en algunas lenguas románicas (ej. cat. *averany*, esp. *agüero*). Es interesante su evolución en catalán, donde, a parte de su sentido literal de “augurio, presagio, pronóstico”, aparecen los sentidos de “defecto, vicio” y también “mentira, engaño”, lo que demuestra una evolución semántica hacia el polo negativo. En español, por otro lado, *agüero* es también el nombre de una planta extremadamente venenosa.

Tal vez sea relevante notar que la palabra *aleatorio* remite al mismo campo semántico. *Alea*, “juego de dados”, es emparentado con el adjetivo *ales*, “pájaro”, “alado” y, también, “augurio, signo, presagio”; *aleator* era una persona que se dedicaba a los juegos de dados, mientras que *aleatorium* era el sitio donde se practicaban esos juegos.

En este contexto es preciso mencionar una situación del portugués, que hereda del latín el sustantivo neutro *signum*, pero le añade un sentido temático. La palabra port. *sina* continúa la forma de plural, *signa*, que, además del sentido etimológico de “seña, señal, signo”, recibe también el de “suerte, destino, fado”.

3. La tercera idea que hace objeto de nuestro trabajo es el concepto de **azar** asociado con el destino humano y su conocimiento de antemano. Hemos visto ya la evolución semántica del participio *datus* o *datum* en las lenguas románicas, conectando la idea de destino con la de azar.

En el mismo contexto cabe mencionar la palabra portuguesa *quinhão*, que significa, entre otras cosas, una combinación de circunstancias o de acontecimientos que influye de manera ineluctable sobre la vida de alguien. Esa palabra, sinónima de “suerte, destino, fado”, viene del latín *quinio*, “grupo de cinco” o “el número cinco en los dados”.

La palabra *fortuna*, que en latín tenía sentidos temáticos como “buena suerte”, “mala suerte”, “destino, fatalidad, etc.”, se hereda en algunas lenguas romances con sentidos parecidos; también es interesante notar que recibe un sentido nuevo, positivo, el de “bienes, caudal, capital”. En rumano (tb. en desuso en español y otras lenguas románicas), la palabra sufre un cambio semántico hacia el polo negativo, pues su único significado en el rumano moderno es el de “tempestad, borrasca”.

El sustantivo *suerte* es otro ejemplo del concepto de azar; en latín, el sustantivo *sors* se refería sobre todo a las loterías y a las ganancias obtenidas en este tipo de juegos. Obviamente, esta palabra se ha heredado en las lenguas románicas con el sentido de “destino, estado, condición” o con el de

“casualidad” (en rumano, p. ej., este sentido aparece sólo en plural: *a trage la sortă*); es interesante, sin embargo, notar el verbo *sortir* del francés, cuyo sentido evoluciona de “sortear, jugar u obtener por suerte” a “escoger” y luego a “salir”. El sentido de “lotería, rifa” se conserva en portugués.

Ambos conceptos fueron personificados como deidades en el panteón de la mitología romana.

DENARIO CON LAS EFIGIES DE FORTUNA Y SORS

Otra palabra relacionada con el azar la encontraremos en francés. El sustantivo *chance*, luego tomado en préstamo por otras lenguas románicas, viene del latín *cadentia*, participio presente neutro plural de *cadere*, “caer”; aquí el verbo se refiere a la manera o posición en la cual se distribuían los dados, los huesos, las piedras etc. echadas durante el juego de azar o, más tarde, con el propósito de leer el futuro.

4. La cuarta idea presentada en nuestra ponencia se refiere al *libre albedrío*, concepto bajo el cual las personas son las únicas responsables de sus actos y de las consecuencias de tales actos. En este apartado, el único término que consideramos adecuado es *destino*. El verbo latino *destino*, *destinare*, *destinavi*, *destinatus* tenía una variedad de sentidos concretos: “atar, consolidar, establecer”, de los cuales aparecieron sus sentidos abstractos: “establecer, designar, escoger”. En el sustantivo romance (nunca heredado), el sentido figurado que actúa para la configuración semántica actual es el de “decidir, tener una meta o un propósito”. Con esta palabra, la vida humana es descrita como si fuera un viaje hacia una meta que puede o no ser alcanzada, según las decisiones correctas o equivocadas de cada uno. El vocablo sufre una ampliación del sentido abstracto del latín.

5. Hemos reseñado varios términos latinos y románicos asociados a la trayectoria de la vida de los seres humanos y hemos comprobado que la mayoría de ellos ha sufrido cambios semánticos en varias direcciones: del lado positivo al negativo y viceversa, del concreto al abstracto y viceversa. Ninguno de los términos analizados ha conservado el mismo número de sentidos del latín, ni los mismos sentidos. Nuestra conclusión es que los cambios semánticos que se han dado en esos vocablos en latín y en las lenguas romances siguieron los cambios de mentalidad en la percepción de la vida. Si los antiguos creían en la intervención arbitraria de unos dioses creados a la imagen del ser humano, con la expansión de la religión cristiana la gente empezó a tener la esperanza de que su conducta y sus hechos decidirán su suerte en el mundo eterno del más allá.

BIBLIOGRAFÍA

- Covarrubias Orozco, Sebastián (1611): *Tesoro de la lengua castellana o española*, Madrid, Luis Sánchez
- DER: Ciorănescu, Alexandru (1958-1966): *Dicționarul etimologic român [sic!]*, Tenerife, Universidad de La Laguna, *apud dexonline.ro*
- DEX '98: Academia Română (1998): *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, edición en línea
- DFG: Godefroy, Frédéric (1880-1895): *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXème au XIVème siècle*, <http://micmap.org/dicfro/chercher/dictionnaire-godefroy/>
- DMF: *Dictionnaire du Moyen Français*, version 2010. ATILF - CNRS & Université de Lorraine, <http://www.atilf.fr/dmf>
- DPLP: *Dicionário Priberam da Língua Portuguesa* [en línea], 2010, <http://www.priberam.pt/dlpo/dlpo>.
- DRAE: RAE (2001): *Diccionario de la Lengua Española*, vigésima segunda edición, Madrid, Real Academia Española, <http://lema.rae.es/drae/>
- EDLL: Valpy, F. E. J. (1828): *An Etymological Dictionary of the Latin Language*, London, A. J. Valpy, <http://archive.org>
- Iordănescu, Teodor (1945): *Dicționar Latin-Român*, București, Editura Ziarului „Universul”
- LNS: Lewis, Charlton T., Short, Charles (1879): *A Latin Dictionary*, Oxford, Clarendon Press, <http://perseus.uchicago.edu/Reference>
- Oprea, Ioan, et alii (2009): *Noul dicționar universal al limbii române*, București – Chișinău, Editura Litera Internațional
- Robert, Paul (1990): *Le Petit Robert*, Paris, Les Dictionnaires Le Robert
- TLFi: *Le Trésor de la Langue Française Informatisé*, <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>
- VELI: Pianigiani, Ottorino (1907): *Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana*, Roma-Milano, Società editrice Dante Alighieri di Albrighi, Segati, www.etimo.it
- ZVLI: Zingarelli, N. (2004): *Vocabolario della Lingua Italiana*, Bologna, Zanichelli

Avatars of the Owl: a Linguistic Approach

Lavinia Seiciuc

“Stefan cel Mare” University of Suceava, Romania

Resumen

Las estrigiformes son un orden de aves de rapiña que ha generado una amplia mitología debido a sus características físicas y a su comportamiento. Algunos de sus rasgos han sido malentendidos y malinterpretados por los antiguos europeos (y no sólo por ellos) y les han proporcionado una mala reputación de mensajeros de la muerte, de “mascotas” de las brujas o de encarnaciones de las almas en pena. En nuestra ponencia analizamos las variaciones semánticas de las palabras romances que designan especies de este orden (búhos, lechuzas, mochuelos, etc.) en contraste con sus étimos del latín, *bubo* y *strix*, para demostrar que tienen, en la imaginación de los pueblos, una triple identidad, la de ave-bruja-mariposa.

0. During the pre-Christian era, Europe was a mosaic of cultures and religions, and some of them manifested features that we normally associate with animism, shamanism or totemism. It is not surprising, then, to discover that certain animals had a peculiar position in the beliefs and superstitions of the ancient Europeans, in what Mario Alinei [Alinei: 1992] calls *zoolâtrie*.

None is more famous than the weasel (*Mustela nivalis*), an animal with a bad reputation for the ancient inhabitants of our continent [Seiciuc: 2010, 62 *et seq.*], who receives a variety of names¹ in i.-e. languages, most of them related to *family* (“daughter-in-law”, “bride”, “godmother”, etc.), *beauty* (“the pretty one”, “the little lady”, “the young woman”, “the lady on the wall”, etc.) and plenitude (in terms alluding to the ritual offerings of honey, bread and cheese).

But the weasel is not the only animal *persona* in the European animal kingdom (or shall we say pantheon?) to receive the attention of the ancient Europeans, so that in many modern countries we find people whose last name refers to animals (wolf, bear, ox, stag, aurochs, crow, rooster, duck, goose, etc.). The explanation for this phenomenon is controversial: some linguists say it is a form of totemism [Alinei: 1992, 4-5], while others say it is simply a form of converting a

¹ We have had the curiosity to find out more about the names given to the weasel in other languages, and we have found an impressive list coming from Spain, on a page sponsored by the *Sociedad Española para el Estudio y Conservación de los Mamíferos* (the names below are in Spanish, Catalan, Galician and Basque): “Palabras vernáculas para la comadreja: *andereder*, *andereigerra*, *andereiguerri*, *belida*, *bilidilla*, *bonitiña*, *bonica*, *camisuela*, *campizuela*, *comadreja*, *dama das paredes*, *denociña*, *denidela*, *denocilla*, *denocinna*, *denonciña*, *denosiña*, *denunciella*, *denunciela*, *dernicela*, *diniçinha*, *dioncela*, *dodoninha*, *doloniella*, *dolonsilla*, *dolosinha*, *dona das paredes*, *dona de paredes*, *donceletta*, *dondoninha*, *donecilla*, *doneciña*, *donecixña*, *donicela*, *domicella*, *doniña*, *doniña*, *doniñha*, *donsicela*, *donizuela*, *donocilla*, *dononcilla*, *donosinha*, *donuciña*, *doroncilla*, *doronsilla*, *dunicela*, *dumuciella*, *dumuncilla*, *erbiñudea*, *erbinude*, *erbiñude*, *erbiñudea*, *erbiñude*, *erbi-unida*, *eribñudea*, *feitina*, *fugina*, *galana*, *garridña*, *gamicela*, *juriacabnevos*, *lria*, *llira*, *lliria*, *lliria*, *mimitcha*, *mona*, *moniel.la*, *monica galana*, *monica*, *mosta*, *mostadiucha*, *mostadiella*, *mostadiella*, *mostaria.la*, *mostadilla*, *mostariella*, *mostel*, *mostela*, *mostolilla*, *mostrela*, *mostrellada*, *muniel.la*, *mustadiella*, *mustela*, *mustelilla*, *musterle*, *mustrela*, *ogigazta*, *ogigaztua*, *paniquella*, *paniquera*, *paniqueseta*, *paniquesilla*, *pantiecha*, *panquiera*, *papialbilla*, *papialbillo*, *patialbillo*, *pirocha*, *pitierilla*, *prioche*, *rata mustela*, *rata paniquera*, *ratellilla*, *retallina*, *rosnila*, *rosnilla*, *saltaparedes*, *satandera*, *villeria*, *villerua*, *xatandre*, *xetoxiña*, *xira*, *erbinude*, *mustadiella*, *donosilla*, *papialbillo*, *patialbillo*, *lria*, *lliria*, *papalba*, *ogigazta*, *andereiger*, “*la sin hueso*”, *denozielha*, *renozielha*, *rata-pamiquesa*, *sarguilla*, *musturiella*, *mustadiella*, *mustulietsa*, *donicella*, *lliria*, *moniel.la*, *mostonilla*, *mostoniella*, *andereder*, *erbi-inude*, *ergonei*, *ergunari*, *aolatz*, *ogi-gaztæ*, *satandere*, *ergonide* y *ergusari*.”

(http://www.barbastella.org/mastozoologia/vernaculos/vernaculo_comadreja.htm).

nickname to an actual name [Iordan: 1983, 14]. Nevertheless, the images of *beasts* such as lions or eagles (even griffins!) as *charges* in European heraldry might point out to totemism, albeit in a modern meaning of the term.

The subject of our paper is a controversial bird – or better said: an order of birds – known as *owls*. The English term is somewhat confusing, as it refers to about 200 species of the order *Strigiformes*, including the *Strigidae* and the *Tytonidae*. The owl was made famous in the golden era of the Greco-Roman civilization as the sacred bird of Athena/ Minerva, a symbol of wisdom that was also included on coins and artifacts. Athena's owl is usually considered to be an *Athene noctua*, of the family *Strigidae*.

Ancient Greek coin (tetradrachm)

1. But this is not the particular aspect we are interested in. In Latin we find two names that can be translated as *owl* into English: *bubo* and *strix*. The LNS shows a very dry definition to the term *bubo*, *bubonis*: “an owl, horned owl”, and the Romance terms that inherit the etymo are quite plain as well. The only remarkable aspect we can think of is the phonetic change in Romanian which led to the aspiration [h] of the vulgar Latin /f/, a phenomenon that is characteristic to Spanish (and Aromanian): Arag. *bubon*/ *bobon*/ *bugo*/ *bugón*, Port. *bufo*, It. *bubo*/ *gufo*, Rom. *bubă* (also a derivative: *bufoñă*), Sp. *búho*, etc., also Alb. *bufo*.

A representative of the owl order, *Tyto alba guttata*

Nevertheless, some of the owls in this category have a certain mythology associated to them². In the higher parts of Aragon, these owls are associated with witches in an unexpected way, as images of owls are (or were) used as *espantabruixas*, “scarewitches”, i. e. stone sculptures placed on chimneys that were supposed to keep witches away during their flight. They appear to have the same role as the gargoyle or the *sheela na gigs* in other [Celtic] cultures, i. e. to ward off witchcraft, evil and/ or death [Andersen: 1977].

Owl figurine used for protection against evil in Aragon, Spain

But the term we will try to discuss here in detail is *strix*, which refers to certain *Strigiformae* that were given an anthropomorphic image in people's phantasy in ancient Europe. Like the *Mustelidae*, the *Strigiformae* gave way to a rich and creative mythology, probably due to their ominous appearance. Wide eyes that suggest knowledge, “horns” (actually feathers, characteristic to a small part of the order), a flat face, a narrow beak, a nocturnal life, all these give the *impression* of “evil”, and such an impression could not go by unnoticed in a pagan world.

For our pagan ancestors, the *strix* was no longer just a nocturnal bird of prey, but a sinister feminine figure who would kidnap children from their cribs, sucking their blood. As we search the LNS, the definition of the Latin word *strix*, *striga* is “a screech-owl”, but the comments say: “στρίγης [from στρίξ, τρίξ, the screecher], a screech-owl, which, according to the belief of the ancients, sucked the blood of young children”.

Another semantic deviation tends to bring confusion to our research: while the Romanian word *strigă* is defined, among other, as *Tyto alba guttata* (see *supra*)³, the English equivalent, the *screech owl*, is a representative of the *Megascops*, a genus that is mostly characterized by the prominent “ears” or “horns” (actually feathers).

² As this quote from Pliny suggests: “Uncos unguis et nocturnae aves habent, ut noctuae, bubo, ululae. Omnia honum hebetes interdu oculi. Bubo funebris et maxime abominatus publicis praeципue auspiciis deserta incolit nec tantum desolata sed dira etiam et inaccessa, noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis sed gemitu.” (Pliny the Elder, *Naturalis Historia*, book X, available on penelope.uchicago.edu). See also the entry *bubo* in EDLL.

³ The ancient name of the *Tyto alba* was *Strix flammea*. “At this point a misconception regarding the former scientific name for the Barn Owl, *Strix flammea*, must be corrected. Much has been made of *flammea* supposedly indicating that the Barn Owl's luminescence has long been recognised scientifically. In Latin 'flammea' means fiery or flaming. However, *Strix flammea* Linnaeus 1766 was not only preoccupied by *Strix flammea* Pontoppidan 1763 for the Short-eared Owl (now *Asio flammeus*), it was wrongly applied. Although describing the Barn Owl accurately, Linnaeus erroneously based his name for it on an illustration, in "Olof Rudbeck's Book of Birds", of the Short-eared Owl which has fiery eyes (M. P. Walters in litt.). Therefore, *Strix flammea* in the present context is irrelevant” [Silcock: 1997].

A screech owl

2. But that is beside the point, as we are interested in the mythology of the owl family, and only in the mythological content we can extract from linguistic phenomena. After consulting several dictionaries of Romance languages, we find three main meanings associated with this family of raptors: “bird”, “witch” and “moth”.

As we have shown *supra*, all Romance words that inherit the Latin form *bubo* also inherit its meaning of “bird”. Things are a little different when it comes to the other Latin word, *strix*. In our research we have discovered that only Romanian and Italian have preserved the meaning “bird” associated with the Latin etymo in the nouns *strigă* and *strega*, respectively. In other Romance languages, the “heirs” of *strix* have only the second meaning, that of “witch, sorceress, hag, vampire”.

The following entries in the EDILL will explain further:

Strix, a screechowl. Στρίγη.

Strix, a hag, witch. “For it was supposed that hags changed themselves into the ill-omened bird, the (*strix*) screechowl.” [...] Perhaps too, because they uttered their shrieks in the night-time to terrify and alarm.

Strigo, a sorcerer. See the second Strix

The second one is inherited in Portuguese in the variants *estria*², *estriga* end *estrike*, according to the DPLP:

es·tri·a es·tri·a²

(latim *striga*, -ae, bruxa com que se assustavam as crianças)

substantivo feminino

Bruxa ou vampiro, geralmente com rosto de mulher, que as superstições populares dizem que suga o sangue às crianças. = ESTRIGA, ESTRIGE

In Italian, two of the meanings listed above are present in the noun *strega*: the first one (“bird”) and the second one (“witch”), as we find out in the VELI:

stréga [...] lat. medioev. STRIGA dal class. STRIX [...]

Uccello rapace notturno, famoso nelle favole degli antichi, il quale credevasi che succhiasse il sangue ai bambini in culla e li allattasse con latte avvelenato.

Di qui ebbe origine nel medio evo la favola della Strega, donna a cui attribuivasi la conoscenza del futuro per mezzo di malie e di commercio col diavolo [...].

3. Romanian adds a third meaning to the word *strix*, that of “moth”, but, as we shall point out, this is not unusual in this context, as the three avatars of the owl: *bird-woman-moth* are also present in other cultures. Unlike the Italian definition that suggests a loan from medieval Latin, the Romanian DEX points to an inherited word:

STRÍGĂ, *strigă*, s. f. 1. (În superstiții) Ființă imaginată închipuită ca o femeie care chinuiește copiii mici, ia mana de la vaci etc. 2. Pasare răpitoare de noapte, de culoare galbenă-roșcată, cu pete brun-închis, care se hrănește mai ales cu șoareci (*Tyto alba guttata*). 3. Fluture mare cu pete albe pe aripi, asemănătoare cu un cap de mort, care zboară numai în amurg și care, când este prină, scoate un zgromot ascuțit ca un strigăt; cap-de-mort (*Acherontia atropos*). – Lat. **striga**.

This third meaning refers to a large hawk moth, famous for the skull-shaped image that appears on its back. Its name is suggestive in various languages: Bulg. *мъртвешката глава*, Cat. *borinot de la mort*, Cz. *lísaj smrtihlav*, Engl. *death's head hawk moth*, Esp. *esfinge de la calavera/ muerte*, Fr. *sphinx tête de mort*, Germ. *Totenkopfschwärmer*, It. *sfinge testa di morto*, Pol. *zmierzchnica trupia głowka*, Port. *borboleta-caveira*, Rom. *fluturele cap-de-mort*, Ukr. *брюнчик мертві голови*, etc. The scientific name, *Acherontia atropos*, is also extremely significant, as the Acheron was one of the five rivers in the Greek underworld⁴, while the implacable Atropos was the oldest of the Moirai, the one who cuts the thread of life. A negative reputation accompanies this harmless moth, as it is believed to announce death or other serious misfortunes.

Male death's head hawk moth

It is interesting, though, to find another coincidence regarding the avatars we mention above: the Spanish word *brija* shows all the meanings we have discussed. In the DRAE entry of the noun, 1 and 3 correspond to the meaning “witch” (also 4, used as a metaphor), 2 refers to the meaning “bird”, while 5 is, surprisingly, a reference to the meaning “moth”:

⁴ And also the name of an underworld gods (see *infra*).

bruja.

(Quizá voz prerromana).

1. f. Mujer que, según la opinión vulgar, tiene pacto con el diablo y, por ello, poderes extraordinarios.
2. f. **lechuza** (|| ave rapaz).
3. f. En los cuentos infantiles tradicionales, mujer fea y malvada, que tiene poderes mágicos y que, generalmente, puede volar montada en una escoba.
4. f. coloq. Mujer fea y vieja.
5. f. *Cuba. tatagua.*

The definition of *tatagua* is incomplete in the DRAE (1. f. *Cuba*. Mariposa nocturna de gran tamaño y color oscuro.), but in entomology treatises we find that its scientific name is *Ascalapha odorata*, or the *black witch* in English.

Ascalapha odorata or the Black Witch

Coincidence or not, this moth, less famous than the death's head, is called a "witch" in various languages, including Sp. *bruja*, Engl. *black witch*, Fr. *sorcière noire*, and Neerl. *zwarte heks*; other names for this moth refer to death, devil or mourning⁵.

Associated with death and sorcery in many parts of the world, this moth has a rich lore and mythology. In some cultures, the presence of the black witch announces the near death of someone (just like the cries of the screechowl), while in other cultures these moths are considered to be the ghosts of the loved ones or the restless souls of witches who were denied eternal life in Paradise. The Latin name *ascalapha* adds more information on the topic, as it is inspired by a character in Greek mythology, i. e. Askalaphos, son of Acheron, in charge of the orchards of Hades. The legend says that Askalaphos lied about seeing Persephone eat a pomegranate seed, which meant she was never allowed to leave Hades again. Persephone's mother, Demeter, punished him by turning him into a lizard at first, and then into a little owl (*Athene noctua*). This character seems to be the only responsible party for Persephone's annual stay in the house of Hades, and, consequently, for the existence of winter itself⁶.

4. In many European cultures, the little owl is the most certain messenger of death or perhaps a psychopomp. Its unmistakable calls in the proximity of a household will always announce the death of someone, so their bad reputation has long submitted them to persecutions

⁵ We quote from the Wikipedia: "In Spanish it is known as "Mariposa de la muerte" (Mexico & Costa Rica);[1] "Pirpinto de la Yeta" (Argentina), "Tara Bruja" (Venezuela) or simply "Mariposa negra" (Colombia); in Nahuatl (Mexico) it is "Miquipapalotl" or "Tepanpapalotl" (*miqui* = death, black + *papalotl* = moth); in Quechua (Peru) it is "Taparaco"; in Mayan (Yucatán) it is "X-mahan-nah" (*mahan* = to borrow + *nah* = house);[2] in Jamaica and the Caribbean, the moth is known as the "Duppy Bat" or "Money moth".[3] Other names for the moth include the Papillion-devil, La Sorcière Noire, or the Mourning or Sorrow moth".

⁶ Also see Bernstein: 1996, 89.

[Clébert: 1995, 97]. This connection owls supposedly establish with the underworld originated a variety of avatars of the bird; we have already mentioned three of them, but there is a fourth one which owls share with the moth we described above. Some ancient beliefs pretended that owls were either ghosts themselves or the only creatures that could share their habitat with ghosts, so people say that if an owl is nesting in an abandoned house, then it must be haunted.

There is evidence that suggests owls have a certain luminescence [Silcock: 1997], in other words, a faint glow in the dark. A white winged silhouette, with a pair of human-like eyes, gliding silently against the night sky is the only explanation we actually need for such an association of images.

An owl flying in the dark

Linguistic evidence for this semantic feature is to be found in Romanian, where the derivative *strigoi* (from *strigă*, with a motional and/ or augmentative suffix) has the meaning of “ghost” or “undead”, with a variety of characteristic features. In Romanian mythology, a *strigoi* is the restless soul of a dead person, who rises from its grave at night, haunting his relatives and even feeding on their blood; it is a shape-shifter, so it can turn into certain impure animals (cats, beetles, rabbits, flies, *hawk moths*, wolves, dogs, goats, rams, *barn owls*, *little owls*, rats⁷). Not anyone can become a *strigoi*, but only children “marked” at birth, babies who die unbaptized, people who died a terrible death (by drowning or hanging, etc.), people whose corpse remains unsupervised and an animal goes over it, etc. The *strigoi* are evil creatures, often associated with vampires since they avoid garlic and incense and can only be killed by staking or by burning their heart and eating it⁸. Female *strigoi* are *succubi*, their existence revolves around sexual activities with living men whose soul they steal gradually; they are evil night creatures and they can fly.

5. All the evidence we have analyzed in our paper show a stable connection between the three avatars of the owl as bird-witch-moth, and a series of features that various European cultures have in common with regard to this family of birds: the bad omen, the prediction of death, the ghostly nature or affinity. Some of the superstitions are still alive in Europe, and, unfortunately, they are taken seriously sometimes and can lead to despicable acts.

⁷ See Parlog: 2010.

⁸ According to Parlog: 2010, the last case of a *strigoi* “killing” took place in Romania in 2003 in Marotinu de Sus, District of Dolj. When Petru Toma died on the second day of Christmas, his family reported strange manifestations of haunting and unexplained illnesses; after a few days of panic and insomnia, the citizens of the village exhumed Petru’s body, took out his heart and burned it at the crossroads. They mixed the ashes in water and gave it to all the family members that were ill. Miraculously, the Poltergeist phenomena stopped immediately and the relatives of the dead recovered instantly from their sickness.

BIBLIOGRAPHY

- Andersen, Jurgen (1977): *The Witch on the Wall. Medieval Erotic Sculpture in the British Isles*, Copenhagen, Rosenkilde & Bagger
- Bernstein, Alan E. (1996): *The Formation of Hell: Death and Retribution in the Ancient and Early Christian Worlds*, Ithaca, Cornell University Press
- Clébert, Jean-Paul (1995): *Bestiar fabulos. Dictionar de simboluri animaliere*, Bucharest, Artemis/ Cavallioti
- Gorovei, Artur & Ciaușanu, Gh. F. (2012) *Credințe și superstiții românești*, Irina Nicolau & Carmen Mihalache (eds), Bucharest, Humanitas
- Iordan, Iorgu (1983): *Dicționar al numelor de familie românești*, Bucharest, ESE
- Iordănescu, Teodor (1945): *Dicționar Latin-Român*, Bucharest, „Universul”
- Parlog, Nicu (2010): *Strigoi din mitologia românească: întunecata poveste a morților-vii*, July 16th 2010, www.descopera.ro
- Robert, Paul (1990): *Le Petit Robert*, Paris, Les Dictionnaires Le Robert
- Sârbu, Georgiana (2010): *Păsările prevestitoare*, in “Cultura”, no. 272, May 5th 2010, Fundația Culturală Română
- Seiciuc, Lavinia (2010): *Tabú lingüístico y eufemismo*, Suceava, “Stefan cel Mare” University
- Silcock, Fred (1997): *A Review of accounts of luminosity in Barn Owls **Tyto alba***, in “Australian Raptor Studies II - Birds Australia Monograph 3”, 1997

DICTIONARIES

- DER: Ciorănescu, Alexandru (1958-1966): *Dicționarul etimologic român [sic!]*, Tenerife, Universidad de La Laguna, *apud* dexonline.ro
- DEX '09: Academia Română (2009): *Dicționarul explicativ al limbii române*, Bucharest, Univers Encyclopedic, online edition
- DFG: Godefroy, Frédéric (1880-1895): *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous ses dialectes du IXème au XVème siècle*, <http://micmap.org/dicfro/chercher/dictionnaire-godefroy/>
- DMF: *Dictionnaire du Moyen Français*, version 2010. ATILF - CNRS & Université de Lorraine, <http://www.atlf.fr/dmf>
- DPLP: *Dicionário Priberam da Língua Portuguesa* [online], 2010, <http://www.priberam.pt/dlpo/dlpo>
- DRAE: RAE (2001): *Diccionario de la Lengua Española*, 22nd edition, Madrid, Real Academia Española, <http://lema.rae.es/drae/>
- EDLL: Valpy, F. E. J. (1828): *An Etymological Dictionary of the Latin Language*, London, A. J. Valpy, <http://archive.org>
- LNS: Lewis, Charlton T., Short, Charles (1879): *A Latin Dictionary*, Oxford, Clarendon Press, <http://perseus.uchicago.edu/Reference>
- OED: *Online Etymology Dictionary*, <http://www.etymonline.com>
- NDU: Oprea, Ioan, et alii (2009): *Noul dicționar universal al limbii române*, Bucharest – Chisinau, Litera Internațional
- TLFi: *Le Trésor de la Langue Française Informatisé*, <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>
- VELI: Pianigiani, Ottorino (1907): *Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana*, Roma-Milano, Società editrice Dante Alighieri di Albrighi, Segati, www.etimo.it
- ZVLI: Zingarelli, N. (2004): *Vocabolario della Lingua Italiana*, Bologna, Zanichelli.

NOTES ON THE VERBAL CATEGORY OF ASPECT IN THE CONSTRUCTION OF INDIRECT SPEECH

OBSERVATIONS SUR LA CATEGORIE VERBALE DE L'ASPECT DANS LA CONSTRUCTION DU DISCOURS INDIRECT

OBSERVAȚII ASUPRA CATEGORIEI VERBALE A ASPECTULUI ÎN CONSTRUCȚIA DISCURSULUI INDIRECT

Lavinia SEICIUC
 Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România
lavinia_seiciuc@yahoo.com

Abstract

Our paper analyzes the way verbal aspect is involved in the changes of verbal forms in the transformation of direct into indirect speech. Latin sequence of tenses consisted of a set of rules that restricted the selection of verbal forms in a subordinate clause. Generally, Western Romance languages have inherited the same restrictions, while they are almost absent in Romanian. In our analysis we will prove that these rules have a logical pattern in Romance, as each form has to be replaced by another, according to three rules: conservation of the mood (or use of a compatible one), conservation of the aspect (perfect is replaced by perfect, imperfect by imperfect) and shifting one step backwards on the temporal axis (from future to present, from present to past, from past to an anterior past, etc.). The novelty of this paper consists in the logical explanation of such substitutions (e. g. why the future of the indicative is replaced by the present of the conditional in Western Romance), based on the aspectual behavior of verbal forms.

Résumé

Notre travail analyse la manière dont l'aspect verbal est impliqué dans les changements soufferts par les formes verbales pendant la transformation du discours direct en discours indirect. La concordance des temps en latin impliquait des règles qui établissaient des restrictions sur la sélection des formes verbales des propositions subordonnées. En général, les langues romanes occidentales ont hérité les mêmes restrictions, qui sont presque absentes de la langue roumaine. Pendant notre analyse on essaye de prouver que ces règles suivent un modèle logique dans les langues romanes, où chaque forme sera remplacée par une autre, second les règles suivantes: conservation du mode (ou l'emploi d'un mode compatible), conservation de l'aspect (les formes perfectives se remplacent par formes perfectives, les imperfectives par imperfectives), et le déplacement vers une étape antérieure sur l'axe temporel (du futur au présent, du présent au passé, du passé au passé antérieur, etc.). La nouveauté de cet article réside en l'explication logique de ces substitutions (par ex., pourquoi le futur de l'indicatif est remplacé par le présent du conditionnel dans la romanité occidentale), en conformité au comportement aspectuel des formes verbales.

Rezumat

Lucrarea noastră analizează modul în care aspectul verbal este implicat în schimbările suferite de formele verbale în timpul transformării discursului direct în discurs indirect. Concordanța timpurilor în limba latină presupunea un set de reguli care punea restricții asupra selecției formelor verbale din propozițiile subordonate. În general, limbile românești au moștenit aceleași restricții, aproape absente în limba română. În analiza noastră vom demonstra că aceste reguli urmează un model logic în limbile românești, unde fiecare formă verbală va fi

înlocuită printr-o alta, conform următoarelor reguli: păstrarea modului (sau folosirea unui compatibil), păstrarea aspectului (formele perfect(ive) vor fi înlocuite prin forme perfect(iv)e, iar cele imperfecte prin forme imperfecte) și deplasarea cu o etapă în urmă pe axa temporală (de la viitor la prezent, de la prezent la trecut, de la trecut la trecut anterior etc.). Noutatea acestui articol constă în explicarea logică a acestor substituții (de ex. de ce viitorul indicativ se înlocuiește prin prezentul condiționalului în romanica occidentală), pe baza comportamentului aspectual al formelor verbale.

Keywords: *verbal aspect, indirect speech, consecutio temporum, periphrastic conjugation*

Mots-clés: *aspect verbal, discours indirect, consecutio temporum, conjugaison périphrastique*

Cuvinte-cheie: *aspect verbal, discurs indirect, consecutio temporum, conjugare perifrastică*

0. Preliminarii. Articolul de față își propune să urmărească implicarea unei categorii verbale puțin discutate în contextul gramaticilor române, cea a aspectului, în construcția regulilor de concordanță a timpurilor pentru acele limbi române care urmează modelul latinesc, extrem de strict în ceea ce privește obligativitatea utilizării anumitor timpuri și moduri pentru redarea cronologiei acțiunilor.

Firește, în raport cu situația istorică din indoeuropeană comună [Quiles: 2006, 143-144], limbile române tind să se concentreze mai curînd pe ilustrarea raporturilor temporale, fără a acorda o atenție particulară stadiului de desfășurare a acțiunii exprimate de verb. Însă, aşa cum se întîmplă în toate limbile flexionare, morfemele gramaticale cumulează diverse funcții, exprimînd simultan mai multe categorii, iar formele din paradigmile de conjugare a verbelor din limbile române exprimă, alături de categoria timpului, o categorie intim legată de aceasta, și anume categoria gramaticală a aspectului.

1. *Perfectum* vs. *infectum* [a se vedea și Seiciuc: 2011, 234-252]. Limba latină făcea distincția între un aspect **perfect(iv)**, numit generic *perfectum*, și un aspect **imperfectiv**, numit *infectum*, care priveau parțial raportarea acțiunilor la diverse repere temporale, însă doar în măsura în care această raportare era relevantă pentru a determina dacă o acțiune este încheiată sau nu. Exprimarea categoriei aspectului se făcea prin formele timpurilor și modurilor din paradigmile verbale, fără a se sluji de alte instrumente gramaticale (deși existau unele instrumente lexicogramaticale de tipul sufixului *-sc-*, care aducea o nuanță incoativă, sau al sufixului *-are*, care, adăugat la participiul trecut al verbelor, forma noi verbe cu nuanțe frecventative, repetitive, intensive, adică legate, mai curînd, de Aktionsart, decît de categoria propriu-zisă a aspectului).

Formele de *perfectum* din latina perioadei clasice nu distingeau între un aspect *perfectiv* și unul *perfect* [Penny: 2005, 192-193], adică nu interesa decît dacă acțiunea (anterioară, simultană sau posterioară unui reper temporal) era încheiată sau nu, indiferent dacă perioada de timp în care se desfășura acea acțiune includea sau nu momentul vorbirii ori dacă se reflecta, prin consecințele sale, asupra aceluiași moment, iar mai mult ca *perfectul* preluă funcțiile imperfecte în raporturi de anterioritate relativă la un reper din trecut:

	PERFECTUM	INFECTUM
ANTERIOR	indicativ m. m. ca pf.: CANTAVERAM conjunctiv m. m. ca pf.: CANTAVISSEM	indicativ m. m. ca pf.: CANTAVERAM conjunctiv m. m. ca pf.: CANTAVISSEM
TRECUT	indicativ perfect: CANTAVI conjunctiv perfect: CANTAVERIM	indicativ imperfect: CANTABAM conjunctiv imperfect: CANTAREM
PREZENT	indicativ perfect: CANTAVI conjunctiv perfect: CANTAVERIM	indicativ prezent: CANTO conjunctiv prezent: CANTEM imperativ prezent: CANTA
VIITOR	indicativ viitor II: CANTAVERO	indicativ viitor I: CANTABO imperativ viitor: CANTATO
	participiu trecut: CANTATUM	gerunziu: CANTANDUM infinitiv: CANTARE participiu prezent: CANTANS supin: CANTATUM

Distincția între *perfectiv* și *perfect* se putea face în unele situații prin mijloace sintactice; regulile stricte de concordanță a timpurilor din latină indicau în ce măsură acțiunea din subordonată avea loc într-o perioadă ce includea sau nu momentul vorbirii. Constatăm din schema de mai sus că pentru raportul de anterioritate nu existau mijloace de exprimare specifice care să distingă între un aspect *perfectiv* și unul *imperfectiv*, fapt datorat poziției de anterioritate a unei acțiuni față de o altă acțiune trecută; această situație s-a transmis și în limbile române, unde există un *mai mult ca perfect*, dar nu avem în nici una din aceste limbi un *mai mult ca imperfect*.

Desigur, *imperfectul* exprimă acțiuni neterminate, habituale sau repetate într-o anuită perioadă din trecut, aşadar raportarea acțiunii verbului la un singur reper sau la mai multe ar fi irelevantă. Limba respinge redundanțele; astfel se explică dispariția unor forme precum imperativul viitor sau conjunctivul viitor, înlocuite cu formele corespunzătoare de prezent, care, prin semantica lor gramaticală, proiectează oricum acțiunea în viitor; tot astfel se justifică și lipsa unui *mai mult ca imperfect*, ale căruia funcții sunt îndeplinite cu succes de către *imperfectul propriu-zis*.

O dată cu apariția în latină populară a formelor analitice de *perfect compus* s-a reajustat sistemul de opozitii temporale din latină, cu consecințe asupra opozitiilor aspectuale [a se vedea și Penny: 2005, 193; Seiciuc: 2011, 234-252]. La origine, formele de *habeo + participiu* ale unui verb tranzitiv făceau referire strict la momentul prezent; de exemplu, construcția *ego habeo ollas pictas* însemna inițial „eu dețin niște vase pictate”; situațiile în care subiectul celor două verbe (*habeo* și *pingo*) coincidea („dețin niște vase pictate de mine”) au stat la baza creării *perfectului compus* din latină populară, pentru că apare implicăția „dețin niște vase care au fost pictate de mine (într-un oarecare moment anterior)”. Avem aici, pe de o parte, o trimitere către timpul trecut (momentul executării picturii) și o raportare la prezent (momentul deținerii vaselor). Prin aceste două componente, *perfectul compus* se opune astfel *perfectului simplu*, cît și prezentului. Cu toate acestea, forma *perfectului simplu*, *pintavi ollas*, includea, în latină de tip clasic, și sensul exprimat de recent-apărutul *perfect compus*, aşadar perifraza cu *habeo* ajunge să se opună prezentului: *habeo [ollas] pictas* indică faptul că acțiunea exprimată prin verbul *pingo* s-a produs în trecut, că s-a finalizat, dar că rezultatele acestei acțiuni se văd în prezent, în timp ce *pingo* exprimă faptul că acțiunea de a picta are loc în prezent, fără a fi finalizată.

Această nouă opozitie înseamnă o reevaluare a valorilor *perfectului simplu*, care pierde funcțiile preluate acum de *perfectul compus* și ajunge, în final, să exprime doar acțiuni finalizate într-o epocă anterioară, fără legătură cu prezentul (sau momentul vorbirii), aşadar ajunge să se opună *imperfectului*. În gramaticile române se studiază uneori contrastiv *perfectul simplu* și *perfectul compus*: primul ca acțiune finalizată în trecut (perfectivă), al doilea ca acțiune desfășurată într-o perioadă de timp care include prezentul sau ale cărei consecințe sunt relevante în prezent (perfectă), cele două forme prezentând opozitii aspectuale, dar și temporale [vezi și Penny: 2005, 197]. Deși poate fi un exercițiu util pentru studenții români sau francezi, vorbitori ai unor limbi în care *perfectul simplu* este vestigial, limitat la operele beletristice sau la unele varietăți dialectale, considerăm că este necesară restabilirea

raporturilor originale din epoca latinei vulgare pentru a lămuri mai precis funcțiile fiecăreia dintre cele trei forme verbale: prezent, perfect compus, perfect simplu.

Revenind la discuția anterioară, vom constata că, treptat, se completează, în latina populară, acest sistem de opozitii *perfectum-infectum* exprimate morfologic prin forme temporale, rămânind fără corespondent doar *mai mult ca perfectul*, timp de relație care exprimă o acțiune finalizată anterior unui reper din trecut:

	PERFECTUM	INFECTUM
ANTERIOR	mai mult ca perfect	-
TRECUT	perfect simplu	imperfect
PREZENT	perfect compus	prezent
VIITOR	viitor anterior	viitor

Din inventarul formelor verbale latinești clasice se păstrează în limbile române (sau în unele din ele) formele de *infectum* prezent și imperfect (nu și viitorul; imperfectul nu există în română la conjunctiv, iar în franceză este pe cale de dispariție) și formele de *perfectum* mai mult ca perfect (parțial și cu confuzii între indicativ și conjunctiv) și perfect simplu (cele de indicativ în toate limbile române); paradigma este completată cu forme analitice realizate cu auxiliare precum *habere* și *esse* (la care se adaugă *tenere*, *volere* și *debere*, mai puțin răspândite), forme care s-au lexicalizat ca atare și au fost incluse în paradigma standard a conjugării verbelor din limbile neolatine moderne.

2. **Consecutio temporum în limbile române.** Limbile provenite din trunchiul comun indo-european au avut o evoluție divergentă în ceea ce privește abordarea nuanțelor exprimate prin formele verbale. Există limbi, precum limbile slave sau greaca, unde s-a conservat tendința indo-europeană de a se pune accentul pe stadiul de desfășurare a acțiunii exprimate de verb și de a se păstra diferența perfect(iv)-imperfect(iv) în detrimentul opoziției trecut-prezent-viitor. În limbile române, germanice sau celtice, în schimb, s-au dezvoltat puternic opozițiile temporale trihotomice, aceste limbi fiind mult mai precise în a ordona cronologic faptele decât în a ilustra aspectele perfect(iv)e sau imperfect(iv)e ale acțiunilor exprimate de verbe.

Timpul gramatical este o categorie ce privește raportul de anterioritate, simultaneitate sau posterioritate dintre o acțiune și un moment luat ca reper. În opinia lui Eugen Coșeriu, ordonarea formelor verbale este o combinație de factori pe care el îi numește *nivel* (actual sau inactual) și *perspectivă* (paralelă, retrospectivă sau prospectivă), divizând, astfel, axa temporală în trei *spații temporale* [Coseriu: 1996, 98]. Aceste spații sau etape vor corespunde etapei prezente (cu forme verbale de prezent, perfect compus, trecut recent, viitor apropiat), celei trecute (forme de perfect, imperfect propriu-zis, mai mult ca perfect, viitor în trecut) și celei viitoare (viitor propriu-zis, viitor anterior).

Pentru stabilirea paradigmelor temporale ale verbelor române se ia, de obicei, în considerare ca punct de referință momentul vorbirii, considerat ca prezent generic. Fixând momentul vorbirii ca moment zero, toate celelalte acțiuni se ordonează cronologic pe o axă, având ca reper acest moment și, eventual, încă unul, care fixează un reper secundar în trecut sau în viitor.

În această ordine de idei, constatăm, pe de o parte, că regulile de concordanță a timpurilor în limba română sănt extrem de laxe, fiind posibilă inclusiv folosirea formelor de viitor sau de condițional în propozițiile subordonate, iar decodificarea corectă a cronologiei acțiunilor se face pe baza informațiilor contextuale. Limbile române occidentale, pe de altă parte, urmează modelul latin, raportând fiecare acțiune la două sau mai multe repere, aşadar regulile de concordanță a timpurilor nu sănt nicidcum la fel de permisive ca în română. Deși gradul de ambiguitate este mai redus în aceste limbi, nu întotdeauna este suficient de precis pentru decodificarea corectă a cronologiei, deci informațiile contextuale nu sănt de neglijat nici în aceste limbi.

Pentru a ilustra modul în care funcționează aceste reguli în limbile române, ne vom referi la cinci dintre ele (în ordine alfabetică: franceză, italiană, portugheză, română, spaniolă), pornind de la şase exemple ilustrative care acoperă cele mai frecvente situații de cronologie a acțiunilor:

	FRANCEZĂ	ITALIANĂ	PORTUGHEZĂ	ROMÂNĂ	SPANIOLĂ
TRECUT	Il dit: «J'ai été / je fus un enfant normal.»	Lui disse: "Fui un bambino normale."	Ele disse: "Fui uma criança normal."	El zise: „Am fost / fui un copil normal.”	Él dijo: "Fui un niño normal."
	Il dit: «Jadis je la voyait tous les jours.»	Lui disse: "Prima la vedeva ogni giorno."	Ele disse: "Ontem a via todos os dias."	El zise: „Pe vremuri o vedea zilnic.”	Él dijo: "Antes la veía cada día."
	Il dit: «J'ai vécu trois ans à Bucarest.»	Lui disse: "Ho vissuto tre anni a Bucarest."	Ele disse: "Vivi / tem vivido tres anos em Bucareste."	El zise: „Am locuit trei ani în Bucureşti [și încă locuiesc?].”	Él dijo: "He vivido tres años en Bucarest."
PREZENT	Il dit: «Je suis fatigué.»	Lui disse: "Sono stanco."	Ele disse: "Estou cansado."	El zise: „Sînt obosit.”	Él dijo: "Estoy cansado."
	Il dit: «Venez plus près!»	Lui disse: "Venite più vicino!"	Ele disse: "Vinde mais perto!"	El zise: „Veniți mai aproape!”	Él dijo: "¡Venid más cerca!"
VIITOR	Il dit: «Je partirai en voyage.»	Lui disse: "Andrò in viaggio."	Ele disse: "Irei numa viagem."	El zise: „Voi pleca într-o călătorie.”	Él dijo: "Me iré de viaje."

Așa cum se poate constata din tabelul anterior, am ales pentru ilustrare contexte în care verbul *dicendi* este la un timp trecut (perfect simplu); situațiile în care verbul zicerii din discursul-cadră este la prezent nu ridică probleme privitoare la concordanță timpurilor, iar cele în care este la viitor sunt improbabile. De asemenea, se observă că verbele din discursul direct au forme la modul indicativ sau imperativ; am ales aceste forme deoarece, în unele situații, echivalarea lor în discursul indirect se face prin alte moduri. Atunci cînd în discursul direct avem verbe la condițional sau conjunctiv / subjunctiv, echivalarea se face prin forme verbale ale aceluiași mod, echivalarea temporală respectînd regulile pe care le vom discuta mai jos.

Pentru situațiile de mai sus, echivalarea verbelor din discursul direct în subordonată discursului indirect respectă unele reguli gramaticale specifice fiecărei limbi române în parte, aşa cum reiese din tabelul următor:

	FRANCEZĂ	ITALIANĂ	PORTUGHEZĂ	ROMÂNĂ	SPANIOLĂ
TRECUT	Il dit qu'il avait été un enfant normal.	Lui disse che era stato un bambino normale.	Ele disse que tinha sido / fora uma criança normal.	(lit.) El zise că fusese un copil normal. (fam.) El zise că a fost un copil normal.	Él dijo que había sido un niño normal.
	Il dit que jadis il la voyait tous les jours.	Lui disse che prima la vedeva ogni giorno.	Ele disse que ontem a via todos os dias.	El zise că pe vremuri o vedea zilnic.	Él dijo que antes la veía cada día.
	Il dit qu'il avait vécu trois ans à Bucarest.	Lui disse che aveva vissuto tre anni a Bucarest.	Ele disse que tinha vivido tres anos em Bucareste.	(lit.) El zise că locuise trei ani în Bucureşti. (fam.) El zise că a locuit trei ani în Bucureşti.	Él dijo que había vivido tres años en Bucarest.
PREZENT	Il dit qu'il était fatigué.	Lui disse che era stanco.	Ele disse que estava cansado.	(lit.) El zise că era obosit. (fam.) El zise că este obosit.	Él dijo que estaba cansado.
	*Il leur dit qu'ils viennent plus près [1].	Lui disse loro che venissero più vicino.	Ele os disse que viesssem mais perto.	El le zise să vină mai aproape.	Él les dijo que vinieran / viniesen más cerca.
VIITOR	Il dit qu'il partirait en voyage.	Lui disse che sarebbe andato in viaggio.	Ele disse que iria numa viagem.	(lit.) El zise că avea să plece într-o călătorie. (fam.) El zise că va pleca / o să plece într-o călătorie.	Él dijo que se iría de viaje.

3. Categoria aspectului în *consecutio temporum*. Așa cum reiese din tabelul de mai sus, pentru limbile românești occidentale regulile de utilizare a timpurilor și modurilor în discursul raportat sau indirect sunt extrem de stricte. Exemplele anterioare au în discursul direct enunțuri în care verbul predicated se află fie la modul indicativ, fie la imperativ. Motivul este unul evident, anume că verbele la conjunctiv / subjunctiv sau condițional din discursul direct se vor echivala, așa cum am afirmat anterior, prin verbe la aceeași moduri în transformarea în discurs indirect, așadar includerea lor în acest studiu nu poate aduce elemente de noutate.

Vom enunța aici un principiu general valabil pentru transpunerea formelor verbale din discursul direct în cel indirect, și anume: **formele perfect(iv)e se vor echivala prin forme perfect(iv)e, iar formele imperfect(iv)e prin forme imperfect(iv)e**. Luând în considerare situațiile cele mai frecvente [2], vom constata că, în general, perfectul simplu și compus se vor transforma în mai mult ca perfect, prezentul în imperfect, iar viitorul în prezent (cu precizarea că aici prezentul nu va mai fi al indicativului, mod al certitudinii, ci al condiționalului, care introduce o notă de subiectivitate în percepția asupra acțiunii respective; pentru explicația istorică a fenomenului a se vedea *infra*). Pentru a detalia fiecare situație în parte, ne vom referi la exemplele concrete de mai sus, evidențind, acolo unde este cazul, diferențele dintre limbile românești.

Prima situație pe care o vom discuta aici este cazul particular al imperativului din discursul direct. Latina avea forme de imperativ prezent și viitor, însă imperativul, prin semantica sa gramaticală, proiectează deja acțiunea verbului în viitor, așadar există aici o redundanță care a fost rezolvată încă din perioada clasică a latinei. Limbile române moștenesc formele și funcțiile imperativului prezent afirmativ latinesc; viitorul imperativului nu există în nici o limbă romanică, iar formele negative de prezent urmează modele diferite. Transpunerea imperativului în raportarea discursului direct nu poate fi făcută printr-o formă de imperativ imperfect sau de viitor-în-trecut, deoarece o asemenea formă nu există, așadar echivalarea se va face prin modul cel mai apropiat ca sens gramatical, și anume conjunctivul / subjunctivul, care poate exprima un ordin, o indicație sau un sfat. Din punct de vedere aspectual, imperativul exprimă o acțiune care n-a fost nici măcar începută, cu atât mai puțin finalizată, așadar este un mod asociat aspectului imperfect(iv). Limbile române rezolvă situația de trecere de la discursul direct la cel indirect prin echivalarea cu formele conjunctivului / subjunctivului imperfect, fapt ce respectă cele trei direcții: modul (de la imperativ la conjunctiv, pe baza asemănărilor funcționale), timpul (de la un moment de pe axa temporală către un moment din trecut) și aspectul (imperfect prin imperfect). Echivalarea imperativului prin conjunctiv nu este întâmplătoare; în toate limbile românești, formele de conjunctiv completează paradaimea imperativului la formele affirmative de persoanele I și a III-a și, de multe ori, la formele negative.

	FRANCEZĂ	ITALIANĂ	PORTUGHEZĂ	ROMÂNĂ	SPANIOLĂ
DIRECT	Il dit: «Venez plus près!»	Lui disse: “Venite più vicino!”	Ele disse: “Vinde mais perto!”	El zise: „Veniti mai aproape!”	Él dijo: “¡Venid más cerca!”
INDIRECT	*Il leur dit qu'ils viennent plus près.	Lui disse loro che venissero più vicino.	Ele os disse que viesses mais perto.	El le zise să vină mai aproape.	Él les dijo que vinieran / viniesen más cerca.

În exemplele din tabelul de mai sus se constată că cele cinci limbi românești echivalează imperativul prezent prin formele de conjunctiv / subjunctiv imperfect, cu excepția românei, unde echivalarea se face prin conjunctiv prezent (în română neexistând un conjunctiv imperfect), și a francezei, unde echivalarea se face prin subjunctiv prezent (imperfectul fiind prea puțin utilizat în vorbirea curentă, deci rezervat textelor beletristice). Acest fapt ar putea avea două explicații: pe de o parte, imperativul prezent este perceput ca un timp al viitorului, prin semantica sa funcțională, așadar deplasarea înapoi pe axa temporală va găsi prezentul ca moment anterior, adică aflat în trecut față de acțiunea exprimată prin imperativ; pe de altă parte, conjunctivul perfect din română sau franceză ar fi nepotrivit din două motive: 1. pentru că este perfect și nu imperfect, și 2. pentru omonimia sa cu modul presupus sau pentru valorile condiționale exprimate de aceste forme, mai ales în română (*să fi venit* sugerează, mai curând, o acțiune

nerealizată sau nerealizabilă din trecut). Formele de subjunctiv imperfect din italiană, portugheză și spaniolă moștenesc formele de mai mult ca perfect indicativ (cu sufixul *-ra* din latină, în formele spaniole) sau conjunctiv (cu sufixul *-se*, în toate trei limbile).

Cît privește celelalte situații, verbele din discursul direct se află la modul indicativ; cu excepția viitorului, toate celelalte forme se echivalează prin alte forme ale indicativului, cu același tip aspectual și cu o etapă mai vechi (anterioare) pe axa timpului.

Să analizăm în continuare modul în care se echivalează formele verbale din discursul direct după transformarea în discurs indirect, în funcție de tipul aspectual.

1. **Aspectul perfect(iv).** În limbile române moderne, indicativul are patru forme perfect(iv)e, și anume: mai mult ca perfect, perfect simplu, perfect compus, viitor anterior.

2. **Aspectul imperfect(iv).** În limbile române moderne, indicativul are trei forme imperfect(iv)e, și anume: imperfect, prezent și viitor propriu-zis.

Pentru început, vom constata că mai mult ca perfectul este deja un timp de relație care exprimă o acțiune perfectată anterior altiei acțiuni, deci nu are nevoie să fie echivalată prin altă formă în situațiile (puține) unde apare în discursul direct.

În toate limbile române, perfectul simplu se echivalează prin mai mult ca perfect, fapt care respectă cele trei dimensiuni: modul (indicativ, acțiuni reale), timpul (trecere de la o etapă anume la una anterioară) și aspectul (acțiuni încheiate):

	FRANCEZĂ	ITALIANĂ	PORTUGHEZĂ	ROMÂNĂ	SPANIOLĂ
DIRECT	Il dit: «J'ai été / je fus un enfant normal.»	Lui disse: "Fui un bambino normale."	Ele disse: "Fui uma criança normal."	El zise: „Am fost / fui un copil normal” [3]	Él dijo: "Fui un niño normal."
INDIRECT	Il dit qu'il avait été un enfant normal.	Lui disse che era stato un bambino normale.	Ele disse que tinha sido / fora uma criança normal.	(lit.) El zise că fusese un copil normal. (fam.) El zise că a fost un copil normal.	Él dijo que había sido un niño normal.

Limba română, mai laxă din punctul de vedere al regulilor de concordanță, acceptă păstrarea perfectului în loc de mai mult ca perfect, iar ordonarea cronologică a acțiunilor se face prin decodificarea elementelor contextuale.

Verbele la imperfect vor rămâne neschimbate, pentru că nu există și nu poate exista un „mai mult ca imperfect”, din moment ce acțiunea exprimată este una nefinalizată, deci nu poate fi anterioară altiei:

	FRANCEZĂ	ITALIANĂ	PORTUGHEZĂ	ROMÂNĂ	SPANIOLĂ
DIRECT	Il dit: «Jadis je la voyait tous les jours.»	Lui disse: "Prima la vedeva ogni giorno."	Ele disse: "Ontem a via todos os dias."	El zise: „Pe vremuri o vedeam zilnic.”	Él dijo: "Antes la veía cada día."
INDIRECT	Il dit que jadis il la voyait tous les jours.	Lui disse che prima la vedeva ogni giorno.	Ele disse que ontem a via todos os dias.	El zise că pe vremuri o vedea zilnic.	Él dijo que antes la veía cada día.

Verbele la timpul prezent vor fi înlocuite de verbe la imperfect, ceea ce, din nou, respectă cele trei direcții care ne interesează: modul (indicativ, acțiuni reale), timpul (proiecțarea unei acțiuni într-o etapă anterioară) și aspectul (acțiuni neterminate, uzuale, repetate, al căror final este necunoscut, incert sau irrelevant). Acest tip de echivalare afectează mai multe forme verbale: perfectul compus, prezentul și viitorul din limbile române occidentale.

Să le luăm pe rînd. Regula generală pe care am extras-o aici se referă la prezentul indicativ al verbelor din discursul direct:

	FRANCEZĂ	ITALIANĂ	PORTUGHEZĂ	ROMÂNĂ	SPANIOLĂ
DIRECT	Il dit: «Je suis fatigué.»	Lui disse: “Sono stanco.”	Ele disse: “Estou cansado.”	El zise: „Sint obosit.”	Él dijo: “Estoy cansado.”
INDIRECT	Il dit qu'il était fatigué.	Lui disse che era stanco.	Ele disse que estava cansado.	(lit.) El zise că era obosit. (fam.) El zise că este obosit.	Él dijo que estaba cansado.

Cu excepția românei, care permite și utilizarea prezentului în subordonată în stilurile informale, regula funcționează în toate cele cinci limbi pe care le-am luat drept etalon. Aceeași regulă, de transpunere a prezentului în imperfect, va afecta transformările timpurilor perfect compus și viitor propriu-zis, aceste forme romanice provenind de la structuri perifrastice cu prezentul unui auxiliar, *habeo*, alături de participiu (pentru perfect compus) sau de infinitiv (pentru viitor).

Limibile romanice formează perfectul compus de la construcțiile de tipul *habeo / teneo + participiu*; schimbând prezentul auxiliarului în imperfect, să cum ne spune regula enunțată mai sus, vom forma mai mult ca perfectul: *habeo / teneo cantatum* trece la *habebam / tenebam cantatum* în toate limbile romanice (fr. *j'ai chanté* - *j'avais chanté*, it. *ho cantato* - *avevo cantato*, port. *tem cantado* - *tinha cantado*, sp. *he cantado* - *había cantado*). În română echivalarea se face la fel, cu precizarea că mai mult ca perfectul indicativului este doar sintetic, format cu sufixele *-se* (mai mult ca perfect) și *-ră* (perfect plural), deși există, în limba populară, și un mai mult ca perfect analitic (*am fost cîntat*):

	FRANCEZĂ	ITALIANĂ	PORTUGHEZĂ	ROMÂNĂ	SPANIOLĂ
DIRECT	Il dit: «J'ai vécu trois ans à Bucarest.»	Lui disse: “Ho vissuto tre anni a Bucarest.”	Ele disse: “Vivi / tem vivido tres anos em Bucareste.”	El zise: „Am locuit trei ani în București [și încă locuiesc].”	Él dijo: “He vivido tres años en Bucarest.”
INDIRECT	Il dit qu'il avait vécu trois ans à Bucarest.	Lui disse che aveva vissuto tre anni a Bucarest.	Ele disse que tinha vivido tres anos em Bucareste.	(lit.) El zise că locuise trei ani în București. (fam.) El zise că a locuit trei ani în București.	Él dijo que había vivido tres años en Bucarest.

Un fenomen asemănător se petrece în cazul viitorului propriu-zis, formă verbală provenită în limbile romanice din perifraze de tipul *cantare habeo* sau *habeo (ad) cantare* (ultima are în vedere viitorul popular din română, activ în transformarea din discurs direct în discurs indirect). Construcțiile perifrastice din latina populară au generat forme aglutinate pe care le cunoaștem astăzi în limbile occidentale, care lasă aparența falsă a unor forme sintetice de rădăcină + desinență: **cantare habeo** > fr. *chanterai*, it. *canterò*, port. *cantarei*, sp. *cantaré*
habeo (ad) cantare > v. rom. *am a cînta*, rom. mod. *am să cînt* (cu înlocuirea infinitivului prin conjunctiv, trăsătură balcanică)

Echivalarea formelor de viitor în limbile romanice respectă principiul de mai sus, *presentul prin imperfect*, adică prezentul auxiliarului *a avea* va fi înlocuit prin imperfectul auxiliarului *a avea*, ajungînd, astfel, la formele condiționalului prezent [a se vedea și Menéndez Pidal: 1985, 322 et seq.; Nyrop: 1903, 152 et seq.]. Nu este o simplă coincidență, această echivalare atestă faptul că asemenea corespondențe aveau loc încă din latina populară, adică înainte de aglutinarea auxiliarului la infinitivul verbelor de conjugat, de aceea s-au și generalizat în toate limbile romanice:
cantare habebam > fr. *chanterais*, port. *cantaria*, sp. *cantaría*
habebam (ad) cantare > rom. mod. *aveam să cînt* (cu înlocuirea infinitivului prin conjunctiv, trăsătură balcanică)

Transformările observate asupra exemplelor contextuale sănt următoarele:

	FRANCEZĂ	ITALIANĂ	PORTUGHEZĂ	ROMÂNĂ	SPANIOLĂ
DIRECT	Il dit: «Je partirai en voyage.»	Lui disse: “Andrò in viaggio.”	Ele disse: “Irei numa viagem.”	El zise: „Voi pleca într-o călătorie.”	Él dijo: “Me iré de viaje.”
INDIRECT	Il dit qu'il partirait en voyage.	Lui disse che sarebbe andato in viaggio.	Ele disse que iria numa viagem.	(lit.) El zise că avea să plece într-o călătorie. (fam.) El zise că va pleca / o să plece într-o călătorie.	Él dijo que se iría de viaje.

Observăm și aici două excepții: pe de o parte, româna care permite folosirea viitorului în subordonată, iar forma de imperfect a auxiliarului *a avea + conjunctiv* nu este un condițional, ci viitorul anterior popular; pe de altă parte, italiana, care face notă discordantă față de celelalte limbi române prin aceea că nu formează prezentul conditionalului din **imperfectul** auxiliarului latinesc, ci din **perfectul** auxiliarului: *cantare + habui* [4].

4. Concluzii. Am făcut mai sus observația că formele verbale din discursul direct se echivalează în discursul raportat prin forme care țin seama de trei parametri: *timpul* (se transformă în forma corespunzătoare momentului imediat anterior de pe axa timpului), *modul* (se echivalează prin forme ale același mod, acolo unde acestea există, sau prin forme ale unui mod compatibil prin semantica sa gramaticală) și *aspectul* (formele perfect(iv)e se înlocuiesc prin forme perfect(iv)e, iar cele imperfecte prin forme imperfecte). Pornind de la această observație, ajungem la concluzia că toate transformările de la indicativ (cu excepția cazului în care verbal din discursul direct este la perfect simplu) se justifică, de fapt, prin **transpunerea prezentului în imperfect**, de obicei la nivelul auxiliarului:

PREZENT		IMPERFECT	
ind. prez.	<i>canto</i>	ind. imperf.	<i>cantabam</i>
ind. perf. comp.	<i>habeo cantatum</i>	ind. m. m. ca pf. (pop.) rom.	<i>habebam cantatum</i> <i>habeo esum cantatum</i> <i>(am fost cîntat)</i>
ind. viitor (pop.) v. rom. (pop.) rom.	<i>cantare habeo</i> <i>habeo ad cantare</i> <i>habeo si cantem</i>	cond. prez. (pop.) v. rom. (pop.) rom.	<i>cantare habebam</i> <i>habebam ad cantare</i> <i>habebam si cantem</i>
ind. viitor anterior [5]	<i>habere habeo cantatum</i>	cond. trecut	<i>habere habebam cantatum</i>

În limba română este evident faptul că formele considerate populare s-au bucurat de o circulație mai intensă, fapt care justifică și transformarea, de pildă, a viitorului literar tot în forma provenită din transformarea formei populare: *voi cînta - aveam să cînt*. Considerăm că aceste observații nu sunt doar binevenite prin natura lor istorică, ci pot constitui instrumente utile în predarea limbilor romanice, mai ales a celor occidentale, pentru că oferă explicații logice unor fenomene gramaticale greu de deprins pentru vorbitorii de limba română, unde, aşa cum am văzut, regulile de concordanță a timpurilor în raportarea discursului direct sunt aproape inexistente.

Refereințe

- [1] Precizăm că în limba franceză construcția firească ar fi una cu infinitivul: *Il leur dit de venir plus près.*
- [2] În toate situațiile discutate în acest articol, verbul *dicendi* din discursul-cadru este la un timp trecut (perfect).
- [3] În vorbirea curentă, franceza și româna au înlocuit perfectul simplu cu cel compus, care a preluat funcțiile și sensurile gramaticale ale celui dintîi.
- [4] Trebuie să facem precizarea, însă, că formele de tipul *cantare habui* (**hebui*) sunt tipice pentru dialectul toscan, care a stat la baza formării limbii italiene literare; formele de tipul *cantare habebam*, comune cu cele din celealte limbi române, există în multe dialecte italiene și în limba scrierilor poetice (lema *Grammatica Storica*, în Vittorio Formentin: 2010).
- [5] Româna face excepție: viitorul anterior, rar folosit în limba română, se construiește după modelul *vol(e)o esse cantatum* (*voi fi cîntat*), iar echivalarea după regula enunțată ar fi forțată: *voi fi fost cîntat*; în general viitorul anterior nu se transformă în altă formă verbală, ci este păstrat ca atare.

Bibliografie

- Chevalier, J.-C. et alii, *Grammaire Larousse du français contemporain*, Larousse, Paris, 1964.
- Coseriu, Eugenio, *El sistema verbal románico*, Siglo XXI Editores, Coyoacán-Madrid, 1996.
- Devoto, Giacomo, *Storia della lingua italiana*, Rizzoli Editore, Milano, 1977.
- Formentin, Vittorio, *Gramatica Storica*, în R. Simone (coord.), *Enciclopedia dell'Italiano*, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, Roma, 2010.
- Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- Manoliu Manea, Maria, *Gramatica comparată a limbilor romanice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
- Menéndez Pidal, Ramón, *Manual gramática histórica española*, Espasa-Calpe, Madrid, 1985.
- Nyrop, Kristoffer, *Grammaire historique de la langue française*, Ernst Bojesen, Leipzig/New York/Paris, 1903.
- Penny, Ralph, *Gramática histórica del español*, Ariel, Barcelona, 2005.
- Quiles Casas, Carlos, *Europaio: A Brief History of the European Language*, Dnghu/Europaio, Badajoz, 2006.
- Sala, M., *De la latină la română*, Univers Encyclopedic, București, 1998.
- Seiciuc, Lavinia, *Español (El aspecto)*: p. 234-252 și *De la latină la limbile romanice* (p. 369-428), în Gina Măciucă (editor), *Identitatea lexicală și morfologică a limbii române în contextul multilingvistic european. Consonanțe și disonanțe*, I: *Verbul*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2011.
- Vásquez Cuesta, P.; Méndez da Luz, M. A., *Gramática portuguesa*, Gredos, Madrid, 1971.

EL CONDICIONAL EN CASTELLANO Y EN LAS LENGUAS ROMANCES. ORÍGENES Y SEMÁNTICA TEMPORAL

LAVINIA SEICIUC¹

Universidad «Stefan cel Mare» de Suceava, Rumanía

Resumen: La aparición del condicional románico no era algo necesario desde el punto de vista de la semántica gramatical, ya que las funciones actuales y la carga semántica del condicional eran cubiertas por el modo subjuntivo, por lo que la motivación de la aparición de este modo verbal hay que buscarla en otro lugar. En castellano y en todas las lenguas romances (salvo en rumano) el condicional es la única forma disponible para expresar el futuro en el pasado. Nuestra propuesta consiste en analizar la creación del condicional como consecuencia de una necesidad sintáctica, y no de una necesidad semántica.

Palabras Clave: Condicional, tiempo, aspecto, *consecutio temporum*, discurso indirecto.

Abstract: The creation of the conditional in Romance languages was not a necessity from the viewpoint of grammatical syntax, for its functions and semantic contents of the conditional were covered by the subjunctive mood, so we need to search for the motivation of its creation somewhere else. In Spanish and the other Romance languages (except for Romanian), the conditional mood is the only way of expressing future in the past. Our paper consists in analyzing the creation of the conditional mood as the consequence of a syntactic necessity rather than a semantic one.

Key Words: Conditional, tense, aspect, time sequence, indirect speech.

1. ASUNTO PRELIMINAR: OBSERVACIONES SOBRE LA CATEGORÍA VERBAL DEL ASPECTO

El aspecto es una categoría verbal que las gramáticas de las lenguas románicas suelen ignorar o, en algunos casos, incluir en la categoría de la modalidad o *Aktionsart*. Si lo comparamos con la situación del indoeuropeo común (Quiles 2006: 143-144), los hablantes de lenguas romances manifiestan la tendencia de expresar cronologías y relaciones temporales sin prestar mucha atención al estado o al desarrollo de la acción expresada

¹ Lavinia Seiciuc, licenciada en Filología Rumana, Filología Española, Filología Francesa y Filología Inglesa, es doctora en Filología Románica por la Universidad «Alexandru Ioan Cuza» de Iași, con la tesis *El eufemismo en rumano y en otras lenguas románicas*. Es Profesora Titular de Lengua Española y Rumana en la Universidad «Stefan cel Mare» de Suceava, Rumanía, desde 2000. Es autora de varios libros y estudios de lingüística histórica y comparada. Sus áreas de interés incluyen temas de lingüística románica, lexicología y fraseología comparadas, morfología histórica, etc. Desde 2016 coordina junto a Johannes Kabatek el grupo de investigación «Linguistic variation in Romanian»: <<http://linguistic-variation-in-romanian.webnode.es/echipa/>> (lavinia_seiciuc@yahoo.com).

por el verbo; es más, para tales hablantes el aspecto verbal parece carecer de importancia, sobre todo porque la categoría gramatical del aspecto no tiene morfemas propios en las lenguas románicas. Sin embargo, los morfemas verbales en esas lenguas acumulan una variedad de funciones, así que expresan a la vez varias categorías gramaticales, como el modo, el tiempo y el aspecto.

En la gramática latina el sistema verbal expresaba mediante formas o morfemas propios (Seiciuc 2011b: 234-252) un aspecto inacabado (*infectum*), opuesto a un aspecto acabado (*perfectum*). Cabe mencionar, sin embargo, que el latín no hacía la distinción entre el aspecto perfectivo y el aspecto perfecto (Penny 2005: 192-193), que aparecerá más tarde en latín vulgar y se heredará en romance². En algunos casos, se podía realizar una distinción entre el perfectivo y el perfecto mediante algunos recursos sintácticos, puesto que el contexto de la comunicación seguía las normas de la concordancia temporal, así que se podía intuir si se trataba de acciones acabadas o no (Penny 2005: 193). De todas formas, para expresar la anterioridad en el pasado faltaban medios específicos para distinguir entre un aspecto perfect(iv)o y uno imperfecto; lo mismo sucede en las lenguas romances: todas tienen un pluscuamperfecto, pero ninguna tiene un «pluscuanimperfeto» (Seiciuc 2015: 47).

Las lenguas románicas heredan la situación del latín vulgar y tienen recursos para expresar un *aspecto imperfect(iv)o* (acciones inacabadas o, quizás, acciones usuales/normales-generales, que se repiten o de cuyo fin no sabemos o no nos interesa saber), un *aspecto perfectivo* (acciones acabadas en un momento indeterminado) y un *aspecto perfecto* (acciones acabadas antes de un momento concreto).

La división clásica del eje temporal contiene tres etapas, el pasado, el presente y el futuro (Coseriu 1996: 98); es importante mencionar que el presente no representa un momento, sino un período. He aquí la mayor diferencia entre las lenguas iberorrománicas, que distinguen entre las funciones del perfecto simple y del compuesto, y las demás lenguas romances, que han perdido el uso del pretérito indefinido (perfecto simple), por lo menos en la lengua hablada, ya que el pretérito perfecto (perfecto compuesto) ha asumido las funciones del primero. Si aceptamos, por ahora, la división tradicional del eje temporal, notaremos que a cada período del eje temporal le corresponde una forma imperfecta, además de una forma perfecta, que se obtiene conjugando el auxiliar en la forma imperfecta y añadiendo el participio pasado del verbo predicativo³:

Tabla 1: Construcción de las formas perfectas

	FORMAS IMPERFECTAS	FORMAS PERFECTAS
FUTURO	<i>VP imperf. fut. cantaré</i>	– <i>VA imperf. fut. + VP part. habré cantado</i>
PRESENTE	<i>VP imperf. pres. canto</i>	– <i>VA imperf. pres. + VP part. he cantado</i>
PASADO	<i>VP imperf. pas. cantaba</i>	– <i>VA imperf. pas. + VP part. había cantado</i>

A parte de las formas perfectivas (*canté* y *hube cantado*), en el esquema de arriba aparecen todas las formas de lo que tradicionalmente se conoce como formas del modo

² Para más información sobre los cambios tipológicos del latín al romance, ver: Bybee (1994) y Ledgeway (2012).

³ Tales correspondencias se dan en la mayoría de las lenguas romances. Hay que mencionar, sin embargo, que en algunas variedades románicas existen formas sintéticas de pluscuamperfecto, como *cantara* en portugués o *cintasem* en rumano (de hecho, la única modalidad de expresar la anterioridad en el pasado en la lengua estándar).

indicativo. Sería, quizá, un buen momento para notar que la terminología que se suele emplear es bastante confusa, ya que, por lo visto, es una mezcla de términos relacionados con la categoría del tiempo y de términos que tienen que ver con el aspecto. En nuestra opinión, una combinación de los dos sería mucho más apropiada para describir las funciones de las formas verbales:

Tabla 2: Explicación de la terminología tradicional en términos de modo, aspecto, tiempo

- Futuro del indicativo: *indicativo imperfecto futuro*
- Presente del indicativo: *indicativo imperfecto presente*
- Imperfecto del indicativo: *indicativo imperfecto pasado*
- Futuro anterior: *indicativo perfecto futuro*
- Pretérito perfecto compuesto: *indicativo perfecto presente*
- Pluscuamperfecto del indicativo: *indicativo perfecto pasado*

2. CORRESPONDENCIAS HORIZONTALES EN EL PARADIGMA DEL INDICATIVO

Como hemos visto, en la mayoría de las lenguas romances se pueden construir formas analíticas perfectas a partir de la forma imperfecta del auxiliar, seguida por el participio del verbo. Si analizamos el contenido aspectual y modal del perfectivo, notaremos que este tiene más cosas en común con las formas imperfectas que con las formas perfectas, ya que ambas expresan el desarrollo de una acción, y no sus resultados. De esta forma, el imperfecto parece ser una sucesión de momentos perfectivos (*cantaba* = *canté* + *canté* + *canté* +...).

Si aceptamos la división tripartita del eje temporal, para cada etapa habrá una correspondencia horizontal entre las formas imperfectas (incluyendo la perfectiva) y las formas perfectas:

Tabla 3: Formas imperfectas/perfectivas y perfectas en el eje temporal

PERÍODO TEMPORAL		FORMAS IMPERFECTAS/PERFECTIVAS		FORMAS PERFECTAS
FUTURO	1	<i>Cantaré</i>	↔	<i>Habré cantado</i>
PRESENTE	2	<i>Canto</i>	↔	<i>He cantado</i>
PASADO	3	<i>Cantaba</i>	↔	<i>Había cantado</i>
	4	<i>Canté</i>	↔	<i>Hube cantado</i>

3. CORRESPONDENCIAS VERTICALES EN EL PARADIGMA DEL INDICATIVO

Para analizar las correspondencias verticales de las formas de indicativo es preciso referirnos brevemente a los cambios que se dan al transformar un discurso directo en discurso indirecto. Dejando a un lado las situaciones concretas de la lengua hablada, podemos establecer que, en general, las formas verbales sufren cambios solamente en el tiempo que expresan (de una etapa a otra etapa anterior), mientras que el aspecto y el modo no deberían sufrir ningún tipo de alteraciones (Seiciuc 2015: 52-53):

Discurso directo > Discurso indirecto:

1. ASPECTO: el mismo
2. MODO: el mismo (¿?)
3. TIEMPO: un paso atrás (etapa anterior)

En concreto, si las formas verbales del discurso directo expresan el presente (línea 2 de la tabla anterior), entonces en el discurso indirecto serán reemplazadas por formas del pasado (línea 3):

*Canto > cantaba
He cantado > había cantado*

De hecho, lo mismo sucede con las formas de subjuntivo:

*Cante > cantara/cantase
Haya cantado > hubiera/hubiese cantado*

Al analizar los ejemplos de arriba, surge una observación muy interesante: en todas las transformaciones, lo único que sucede es el reemplazo de las formas imperfectas del presente por las formas imperfectas del pasado (Seiciuc 2015: 55):

Tabla 4: Equivalencias entre el discurso directo y el discurso indirecto

DISCURSO DIRECTO		DISCURSO INDIRECTO
<i>Imperfecto presente</i>		<i>Imperfecto pasado</i>
INDICATIVO	<i>Canto</i> (impf. pres.) <i>He</i> (impf. pres.) <i>cantado</i>	<i>Cantaba</i> (impf. pas.) <i>Había</i> (impf. pas.) <i>cantado</i>
SUBJUNTIVO	<i>Cante</i> (impf. pres.) <i>Haya</i> (impf. pres.) <i>cantado</i>	<i>Cantara/cantase</i> (impf. pas.) <i>Hubiera/hubiese</i> (impf. pas.) <i>cantado</i>

Por lo tanto, las formas del presente y del pasado también suponen unas correspondencias verticales desde el punto de vista de su comportamiento en la transformación del discurso directo en discurso indirecto:

Tabla 5: Equivalencias del presente al pasado

PERÍODO TEMPORAL		FORMAS IMPERFECTAS	FORMAS PERFECTAS
PRESENTE	2	<i>Canto</i>	<i>He cantado</i>
PASADO	3	↓ <i>Cantaba</i>	↓ <i>Había cantado</i>

Sintetizando las observaciones de arriba, tanto en el caso del indicativo, como en el del subjuntivo, entre el presente y el pasado existen correspondencias bilaterales en horizontal y vertical según el esquema de abajo:

Tabla 6: Síntesis de las correspondencias bilaterales

	FORMAS IMPERFECTAS		FORMAS PERFECTAS
DISCURSO DIRECTO	<i>VP pres.</i>	↔	<i>VA pres. + VP part.</i>
	↓		↓
DISCURSO INDIRECTO	<i>VP pas.</i>	↔	<i>VA pas. + VP part.</i>

Nos preguntamos ahora: ¿y el futuro? ¿Podemos aplicar la misma observación? La respuesta es afirmativa: el futuro de indicativo, a pesar de su apariencia de ser una forma sintética, es una forma analítica compuesta por un verbo predicativo en infinitivo y un verbo auxiliar (*habeo*, *habere*) en presente (imperfecto) de indicativo.

Cantaré < CANTARE + HABEO (*VP impf. fut.* < *VP infin.* + *VA impf. pres.*)

La correspondencia horizontal existe también en la etapa del futuro; la forma del futuro perfecto, llamada por algunos *futuro compuesto* o *ante futuro*, se construye a partir de la forma imperfecta en el auxiliar y añadiendo el participio del verbo predicativo:

Habré cantado < HABERE + HABEO + CANTATUS (*VP pf. fut.* < *VA infin.* + *VA impf. pres.* + *VP part.*)

Aplicando la norma deducida arriba, la de reemplazar el imperfecto presente por el imperfecto pasado en la transformación del discurso directo en discurso indirecto, obtendremos la siguiente ecuación: *cantaré* < CANTARE + HABEO → CANTARE + HABEBAM > *cantaría*.

Evidentemente, el resultado no es sorprendente, puesto que el condicional es una herramienta casi generalizada en las lenguas romances para expresar el futuro en el pasado, pero lo interesante es haber llegado a esa forma mediante una norma que hemos deducido al comparar las formas de presente y de pasado en el discurso directo y en el discurso indirecto.

Al añadir las formas de futuro y de futuro en el pasado a las tablas anteriores, resaltan a la vista las correspondencias bilaterales, tanto horizontales, como verticales, entre dos grupos de cuatro formas verbales:

Tabla 7: Recuadro general de las correspondencias bilaterales

PERÍODO TEMPORAL	FORMAS IMPERFECTAS		FORMAS PERFECTAS
FUTURO	<i>Cantaré</i>	↔	<i>Habré cantado</i>
FUTURO EN EL PASADO	↓ <i>Cantaría</i>	↔	↓ <i>Habría cantado</i>
PRESENTE	<i>Canto</i>	↔	<i>He cantado</i>
PASADO	↑ <i>Cantaba</i>	↔	↑ <i>Había cantado</i>

4. CONCLUSIONES

La relación entre el futuro y el condicional no es ninguna novedad y la expresión del futuro en el pasado mediante el condicional es un fenómeno casi generalizado en las lenguas románicas; nuestro análisis viene a continuación de la observación de algunos lingüistas que afirman que «con toda probabilidad, el paradigma del condicional se originó en el estilo indirecto» (Penny 2005: 238). La regularidad absoluta y las correspondencias perfectas entre las formas perfectas e imperfectas de todas las etapas temporales, tal y como lo hemos mostrado, constituyen un argumento irrefutable a favor de la teoría del origen sintáctico del condicional.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- BYBEE, Joan *et al.* (1994): *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago: The University of Chicago Press.
- COSERIU, Eugenio (1996): *El sistema verbal románico*. Coyoacán-Madrid: Siglo xxi Editores.
- LEDGEWAY, Adam (2012): *From Latin to Romance. Morphosyntactic Typology and Change*. Oxford: Oxford University Press.
- PENNY, Ralph (2005): *Gramática histórica del español*. Barcelona: Ariel.
- QUILES CASAS, Carlos (2006): *Europaio: A Brief History of the European Language*. Badajoz: Dnghu/ Europaio.
- SEICIUC, Lavinia (2011a): «El aspecto». En Gina Măciucă (ed.), *Identitatea lexicală și morfologică a limbii române în contextul multilingvistic european. Consonanțe și disonanțe*, I: *Verbul*. Suceava: Editura Universității «Ştefan cel Mare», 234-252.
- SEICIUC, Lavinia (2011b): «De la latină la limbile romanice». En Gina Măciucă (ed.), *Identitatea lexicală și morfologică a limbii române în contextul multilingvistic european. Consonanțe și disonanțe*, I: *Verbul*. Suceava: Editura Universității «Ştefan cel Mare», 370-436.
- SEICIUC, Lavinia (2015): «Notes on the Verbal Category of Aspect in the Construction of Indirect Speech». *Studii de Știință și Cultură*, tomo xi, n.º 1, marzo, 47-56.

NOTE ASUPRA ASPECTULUI PROGRESIV ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE

Lavinia SEICIUC

Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România

Categoria verbală a aspectului este doar o chestiune periferică în gramaticile limbilor romanice, mai ales în cea românească, încât această categorie verbală nu are morfeme specifice, iar formele verbale manifestă sincretism grammatical. Dacă ne referim la categoria aspectului în perifrazele verbale, vom constata că unele limbi utilizează gerunziul pentru a exprima continuitatea, adică progresul unei acțiuni. Dacă în româna occidentală asemenea perifraze sunt frecvente în vorbirea cotidiană, ele sunt inexistente în româna contemporană. Totuși, aceste structuri au existat în româna veche, aşa cum demonstrează textele analizate.

Cuvinte-cheie: *aspect, progresiv/ continuu, gerunziu, perifraze verbale, româna veche*

NOTES ON THE PROGRESSIVE ASPECT IN OLD ROMANIAN

The verbal category of aspect is but a collateral issue in Romance grammars, especially in Romanian, since actual aspect, as a verbal category, has no specific morphemes, and verbal forms show grammatical syncretism. If we focus on the category of aspect in verb phrases, we will notice that certain languages use the present participle to express continuity, i. e. the progress of an action. While in Western Romance such phrases are frequent in everyday language, they are nonexistent in contemporary Romanian. Nevertheless, such structures did exist in Old Romanian, as proved by the documents we will analyze.

Key-words: aspect, progressive/ continuous, present participle, verb phrases, Old Romanian

1. Categoria gramaticală a aspectului nu a constituit, pînă de curînd, o prioritate pentru gramaticienii care au teoretizat tipologia limbii latine sau a limbilor romanice, care, în raport cu situația din indoeuropeană comună [8, p. 143-144], exprimă mai curînd raportarea la o axă cronologică a acțiunilor și relațiile de anterioritate, simultaneitate și posterioritate, însă nu evidențiază întotdeauna stadiul de desfășurare a acțiunilor respective.

Întrucât latina și limbile romanice sunt limbi flexionare, iar morfemele gramaticale ale acestor limbi realizează un cumul de funcții, paradigmă standard a verbului în gramaticile acestor limbi include forme care flexionează în funcție de categoriile nominale de persoană și număr și de cele verbale de timp, mod și, parțial, diateză. Flexiunea verbală în aceste limbi se realizează prin marcatori specifici pentru aceste categorii (desinențe, sufixe,

verbe auxiliare), însă aspectul grammatical exprimat de aceste forme rămîne o chestiune secundară, întrucît nu există morfeme specializede în acest sens.

Desigur, în gramatica limbii latine se remarcă existența distincției între *perfectum* și *infectum*, aspecte care stabileau dacă o acțiune este sau nu finalizată într-un anume moment sau înainte de un anume moment [9, p. 234-252], însă paradigma latinească nu avea morfeme specifice pentru exprimarea aspectului, care, în realitate, era un sens grammatical secundar implicit. Latina putea să exprime și alte nuanțe aspectuale, cu ajutorul unor afixe lexico-gramaticale de tipul *-sc-* sau *-are*, care formau verbe noi cu nuanțe frecventative sau repetitive, ca atare este vorba, mai curînd, de *Aktionsart* decît de categoria grammaticală a aspectului exprimat prin morfeme strict gramaticale [10, p. 48].

Categoria aspectului intră în atenția teoreticienilor limbilor române și germanice destul de tîrziu, pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea, într-un moment de maxim interes pentru lingvistica comparată, cînd studiul limbilor slave oferă cheia pentru teoretizarea conceptului de aspect și în alte limbi. Noțiunea de *aspect verbal* este definită vag și ezitant la început, fiind privită ca o distincție temporală fără referire la trecut, prezent și viitor [11, p. 101]. Pentru unii autori, în afara limbilor slave aspectul există, dar este o categorie fără mijloace specifice de exprimare, el putînd fi indicat prin semantica verbului însuși, prin interpretarea sensului verbal în context, prin afixe sau prin formele temporale ale verbelor [3, p. 286]. Vedem, astfel, cum conceptul de *aspect* include, pentru primii cercetători, și pe cel de *Aktionsart*, care, ulterior, va fi tratat separat.

2. În gramatica limbii române, unul din primii cercetători care se ocupă de teoretizarea aspectului grammatical este Al. Philippide, care definește componenta temporală a acțiunilor exprimate de verbe prin trei elemente: *status actionis*, adică durata în timp a acțiunii, *status temporis*, adică raportarea acțiunii la momentul vorbirii, și *status relationis* sau *consecutio temporum*, adică raportarea reciprocă a acțiunilor unele la altele, prin stabilirea unei cronologii [Cf. 7, p. 337]. Pentru Philippide, *status actionis* este cea care determină aspectul verbal, care poate fi *actio continua*, *actio iterativa*, *actio instans*, *actio perfecta* și *actio aorista*. Formele verbale ale limbii române pot exprima diverse aspecte, care se actualizează doar în cadrul unui context și doar așa pot fi decodificate. Observația extrem de lucidă a cercetătorului ieșean ne sugerează un argument suplimentar pentru explicarea lipsei de interes pe care au manifestat-o cercetătorii români în legătură cu categoria verbală a aspectului, și anume ideea că, dacă timpul, modul sau diateza sănătatea categorii gramaticale absolute, care se pot defini

conceptual în limbă, aspectul, prin existența sa condiționată de context, ar fi o categorie gramaticală specifică vorbirii.

Cercetarea categoriei aspectului gramatical în limba română se conturează abia în a doua jumătate a secolului al XX-lea, deși și înainte au existat referiri la această chestiune la cercetători precum Al. Philippide, menționat mai sus, la Sextil Pușcariu, Al. Rosetti sau E. Petrovici. În general, lingviștii români au respins ideea de aspect gramatical, exprimat prin mijloace gramaticale specifice, dar acceptă exprimarea de nuanțe aspectuale prin semantica verbului (*Aktionsart*) sau prin elemente subordonate verbului în cadrul grupului verbal.

Nu putem, totuși, să acceptăm în totalitate ideea inexistenței unui aspect gramatical în limbile romanice, care fac, în cele mai multe cazuri, distincția între aspectul perfect și cel perfectiv/imperfect prin mijloace gramaticale specifice, într-un mod mult mai evident decât latina, întrucât tuturor formelor imperfecte sau perfective le corespunde o formă perfectă, realizată prin conjugarea auxiliarului la timpul respectiv și adăugarea participiului verbului de conjugat. În limbile romanice occidentale, care au conservat o paradigmă mult mai bogată a formelor verbale decât cea din română, distincția dintre formele perfecte și cele perfective/imperfecte este evidentă, iar morfemul specific al aspectului perfect este participiul verbului de conjugat, ca atare formele care au participiul marcat [+] sănt perfecte, în timp ce formele cu participiul marcat [-] sănt perfective sau imperfecte. Poate părea surprinzător faptul că asociem formele perfective cu cele imperfecte, dar dacă analizăm conținutul aspectual și modal al perfectivului, vom constata că acesta are mai multe în comun cu formele imperfecte decât cu cele perfecte, pentru că atât perfectivul, cât și imperfectul, exprimă desfășurarea unei acțiuni, și nu rezultatele acesteia. Astfel, imperfectul frecventativ și cel iterativ pot fi privite ca o succesiune de momente perfective (*El venea în fiecare zi = El veni luni + El veni marți + El veni miercuri +... etc.*).

3. În conformitate cu concluziile unor cercetări în domeniul [4, p. 219 *et seq.*], construcțiile cu gerunziul care exprimă aspectul progresiv par să-și aibă originea în limba greacă, de unde s-ar fi răspândit în latină și/sau în unele limbi din a doua generație prin intermediul traducerilor. Constantin Frâncu [2, p. 29] afirmă că, în ciuda opiniei specialiștilor care susțin originea slavă a perifrazelor gerunziale în româna veche, totuși româna le-a moștenit direct din latina populară fiind ulterior întărite prin traducerile masive din slavonă și greacă, în care apar cu mare frecvență. El arată că participiul prezent nu era funcțional în slava veche, ci era o reflectare a modelelor grecești [2, p. 29].

Gina Măciucă observă, totuși, că frecvența ridicată cu care apar aceste construcții în textele din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea ar fi justificată, totuși, de faptul că aceste texte reprezintă traduceri din limba greacă; am completa această opinie cu observația că dispariția lor progresivă din româna secolului următor ar putea fi, într-adevăr, legată de încetarea activității traductologice din acest segment; dacă este imposibil să cercetăm situația perifrazelor gerunziale cu sens durativ sau progresiv din etapele anterioare ale limbii române, din cauza lipsei materialului documentar, ieșirea din uz a acestora la sfîrșitul secolului al XIX sau la începutul celui următor ar putea constitui un indiciu asupra instabilității lor, care a fost temporar contracarată de raportarea la modelele slave și grecești.

Vasile Arvinte [1, p. 11-13] respinge ipoteza originii latine a acestor perifraze verbale în limba română literară, însă susține cu fermitate originea lor grecească, preluată de latină și transmisă ulterior limbilor romanice occidentale și altor limbi în care s-au realizat traduceri ale Bibliei bazate pe *Vulgata*. În română literară, susține Arvinte, aceste construcții provin din limba greacă, fie direct, fie prin intermediul textelor slavonești. Prezența perifrazelor cu gerunziul în unele texte laice, invocată de Frâncu pentru a susține originea lor latinească, este explicată de Arvinte prin diseminarea în teritoriu a modelului literar, continuând cu următoarea afirmație: „Prezența lor în unele graiuri dacoromâne urmează a fi explicată, ținându-se seama că asemenea construcții ar fi trebuit să lase urme în toate dialectele românești, în cazul în care ele ar continua o stare de lucruri latinească populară” [1, p. 12]. Argumentul reputatului cercetător ni se pare cel puțin surprinzător, însă originea latinească a perifrazelor cu gerunziul pare, totuși, improbabilă, în condițiile în care ele sănt calcuri autohtone și în alte limbi române, aşa cum menționează Ralph Penny [6, p. 197]: „În secolele din urmă, spaniola a dezvoltat o serie de structuri verbale care slujesc la sublinierea faptului că situația descrisă este în curs de desfășurare” (trad. n.). În același mod, lingvista suceveană Gina Măciucă face o analiză a prezenței construcțiilor gerunziale în diferite etape de dezvoltare a limbii engleze, observînd că „atunci cînd citești poezie anglo-normandă te șochează cît de reținuți erau autorii acelor vremuri în folosirea progresivelor” (trad. n.) [4, p. 39]. Autoarea remarcă, în urma cercetării unei ample literaturi de specialitate, că utilizarea acestor forme capătă amploare maximă abia spre sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului următor [4, p. 40].

Ralph Penny observă: „Trebuie spus că utilizarea aspectului progresiv împreună cu aspectul imperfectiv (de ex. *estaba esperando* vs. *esperaba*) nu indică o perspectivă asupra situației care să fie radical diferită de cea pe care o exprimă marcatorul imperfectiv propriu-zis. Totuși, cînd aspectul progresiv

se combină cu aspectul perfectiv sau perfect nu se întâmplă la fel: *estuvo esperando* și *ha estado esperando* adaugă, față de *esperó* și *ha esperado* o nuanță de durată prelungită [...] care cu greu s-ar putea exprima într-un alt mod” (trad. n.) [ibidem]. Pentru Arvinte, însă, construcțiile gerunziale din limba română au particularitatea de a dubla paradigma verbală tradițională, el prezentând toate aceste forme supracompuse ca echivalente ale celorlalte: *iaste curînd* (=curge), *era făcînd* (=făcea), *va fi mergînd(u)* (=va merge), *fu auzind* (=a auzit), *ară fi fugind* (=ar fugi) etc. Atrage, totuși atenția, asupra faptului că unele din aceste exemple pot fi interpretate nu ca perifraze aspectuale, ci ca forme ale modului prezumtiv, aşa cum se întâmplă în cazul în care auxiliarul este la forma de condițional prezent: *ară fi fugind* (=ar fugi).

Din excelentul studiu al lingvistului ieșean, realizat prin analiza contrastivă a textelor românești, slavone și grecești, se conturează concluzia că aceste construcții aspectuale nu au fost doar expresia calcurilor punctuale, ci au fost preluate de traducători și utilizate chiar în contextele unde ele nu erau necesare pentru a traduce textul-sursă. Ca atare, ele s-au gramaticalizat în română literară a secolelor de început, devenind funcționale și constituind modele pentru limba vorbită. Mai mult, cercetătoarea ieșeană Ana Maria Minuț demonstrează, în urma amplelor cercetări operate asupra textelor vechi, că aceste construcții perifrastice cu gerunziul au avut un rol hotărîtor în formarea timpurilor supracompuse perfecte, de tipul perfectului anterior – formă cu o pondere redusă în textele vechi – și în impunerea verbului *a fi* ca auxiliar pentru aceste forme verbale [5, p. 145-146].

Nu putem indica exact momentul apariției în limba română a perifrazelor cu gerunziul, dar sînt evidente circumstanțele în care acest prcedeu gramatical a luat amploare și a ajuns la apogeu în perioada traducerilor masive din slavonă și greacă. Ulterior, prin asociere cu specificul lingvistic al perioadei de început a românei literare, este posibil ca ele să fi fost percepute mai tîrziu (sec. al XIX-lea) ca învechite, livrești sau pretențioase, ceea ce ar fi dus la evitarea lor și a eliminarea lor treptată din textele scrise și din limba vorbită. Chiar dacă unele dintre aceste structuri supraviețuiesc ca formă în paradigma prezumtivului, sensurile lor aspectuale nu pot fi exprimate în română contemporană decît prin mijloace lexicogramaticale. S-ar părea, totuși, că, deși existența formelor progresive a fost meteorică în limba română, ele au determinat schimbări ulterioare în paradigma verbului românesc.

Bibliografie

1. Arvinte, Vasile Studiu lingvistic asupra cărții a treia (Preoția) din Biblia 1688, în comparație cu ms. 45 și cu ms. 4389. În: Vasile Arvinte, Ioan Caproșu (coord.), *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia de la 1688. Pars III: Leviticus*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1993, p. 1-41.
2. Frâncu, Constantin Geneza și evoluția timpurilor verbale supracompozite în limba română. În *Anuar de Lingvistică și Istorie Literară*. Iași: 1983-1984. Tomul XXIX, A. Lingvistică, p. 23-62.
3. Jespersen, Otto *The Philosophy of Grammar*. Londra: George Allen & Unwin Ltd., 1924.
4. Măciucă, Gina *The English Progressive at Home and Away. Contrastive Analysis: German, Spanish, Romanian*. Suceava: Editura Universității Suceava, 2004.
5. Minuț, Ana-Maria *Morfosintaxa verbului în limba română veche*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2002.
6. Penny, Ralph *Gramática histórica del español*. Barcelona: Ariel 2005.
7. Philippide, Alexandru *Gramatică elementară a limbii române*, Iași: Editura Librăriei ISR. Kuppermann, 1897.
8. Quiles Casas, Carlos *Europaio: A Brief History of the European Language*. Badajoz: Dnghu/Europaio, 2006
9. Seiciuc, Lavinia Español (El aspecto). În Gina Măciucă (editor), *Identitatea lexicală și morfologică a limbii române în contextul multilingvistic european. Consonanțe și disonanțe*, I: Verbul, Suceava: Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2011, p. 234-252.
10. Seiciuc, Lavinia Notes on the Verbal Category of Aspect in the Construction of Indirect Speech. *Studii de Știință și Cultură*. Arad: 2015. Vol. XI, Nr. 1, martie, pp. 47-56.
11. Sweet, Henry *A New English Grammar. Logical and Historical*, vol. I *Introduction, Phonology and Accidence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

SPACE PERCEPTION IN ROMANCE MENTALITY: A COMPARATIVE VIEW ON DEMONSTRATIVE PRONOUNS

Lavinia Seiciuc, PhD, "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The results of linguistic investigation often lead to the discovery of new aspects regarding the mentality of the native speakers. Such is the case with the research of deictic pronouns and adverbs in Romance languages, which allows us to classify them into two categories of languages, expressing a binary or ternary perception of space. Our paper aims at disclosing the two types of perceptions on space according to the existence of a two-way or three-way segmentation of the demonstrative paradigm in six Romance languages of the traditional classification (Catalan, French, Italian, Portuguese, Romanian and Spanish), without lacking certain punctual references to the remaining ones (Sardinian, Dalmatian, Rhaeto-Romance or Occitan). As a conclusion, we find that the La Spezia-Rimini line can act as a switch, since when deixis is concerned, the Southern and Central Italian dialects form a linguistic continuum with the Western varieties, instead of the Eastern ones.

Keywords: Romance linguistics, space perception, deixis, demonstrative pronouns

0. Historical and comparative research on languages can - and usually is - a source of knowledge regarding certain cultural peculiarities of the peoples in whose environment those languages were born. We tend to assert that language reflects reality, synchronically and diachronically, but this refers to a reality that is already abstracted in collective mentality, i. e. a form of conception and construction of reality that may differ from one linguistic community to another.

In this paper we aim at following the evolution of the way certain Romance peoples interpret and express in their languages (lexically and grammatically) the notion of *space*, and our analysis is based on the existence of two or three degrees of distance in the paradigm of demonstrative pronouns. We will refer, in our attempt, to six Romance languages (as considered by traditional classifications), which we mention alphabetically: Catalan, French, Italian, Portuguese, Romanian and Spanish, though we will momentarily address other Romance varieties, when necessary.

1. Our analysis should be based on the situation in Latin, a language that was quite rich in demonstrative pronouns, albeit deictic, reflexive or indefinite. We consider that these categories should be envisaged together, as they will form, most of the times, a single morphological paradigm in Romance languages.

Concretely, we will focus on the following Latin demonstratives:

hic, haec, hoc, proximal pronoun (“this one close to me”);
iste, ista, istud, medial pronoun (“this/that one close to you”);
ille, illa, illud, distal pronoun (“that one close to him”);
ipse, ipsa, ipsum, reflexive pronoun (“oneself”);
is, ea, id, a weak demonstrative, or maybe the equivalent of a personal pronoun.

We already notice that Latin knew three degrees of distance in deictic demonstratives¹, a situation that would be inherited, at least as a concept, in some Romance languages, while in others it would disappear.

The forms *hic* and *is* were not transmitted as demonstrative pronouns in Romance languages, though there are some traces in certain languages such as French (*ce* < ***ecce** **hoc**) or Italian (*ciò* < ***ecce hoc**), etc. Once the proximal pronoun *hic* weakened in its functions, the paradigm in vulgar Latin would readjust when the pronoun *iste* migrated towards the 1st person, a phenomenon that vacated the place that corresponded to the 2nd person.

That vacancy would later be filled by the pronoun *ipse* in Iberian Latin, but it would be slowly assimilated to the space close to the 1st person in other regions of România.

Aside from the readjustment of the demonstrative paradigm, as we have seen above, a morphological readjustment would take place of the forms in individual paradigms. Therefore, the three remaining deictic pronouns in vulgar Latin, i.e.: *iste*, *ipse*, *ille*, would undergo a morphological reaccommodation, in analogy with the Latin triple-termination adjectives such as *bonus*, *bona*, *bonum*, which had established the declension patterns for the masculine, feminine and neutral forms.

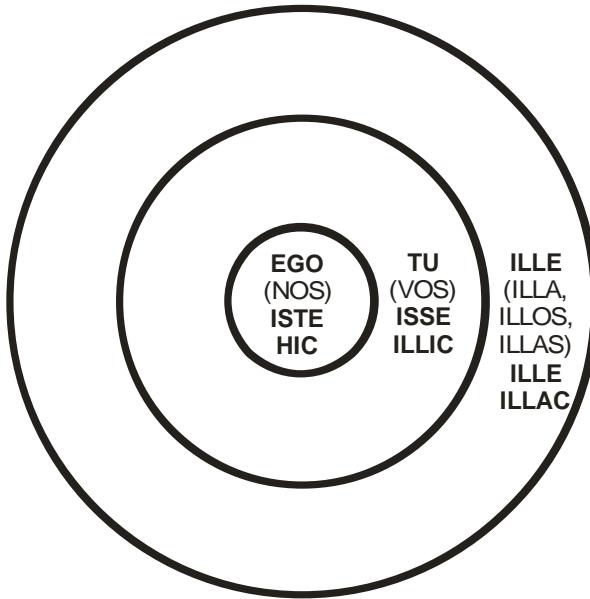
Therefore, in vulgar Latin the forms of the three demonstrative pronouns are as follows:

- istus, ista, istum*, proximal pronoun (“this one close to me”);
- ipsus, ipsa, ipsum*, medial pronoun (“this/that one close to you”);
- illus, illa, illum*, distal pronoun (“that one close to him”).

We should also mention that the paradigms of personal, possessive and reflexive pronouns were completed with forms corresponding to all persons, in singular and plural. In Latin there were no personal pronouns for the 3rd person, but they would appear in vulgar Latin out of the necessity for symmetry and analogy with the 1st and 2nd persons. The demonstrative *illus* proves to be extremely versatile in common Latin, as it would generate, alongside certain demonstrative pronominal and adjectival forms, some new morphological classes, such as the definite article in the majority of the Romance languages, or some new paradigmatic elements, such as the 3rd person personal pronouns.

In this stage of common Latin, that is specific mostly to the Iberian Peninsula, space is perceived, most like in classical Latin, as a ternary space, formed by three concentric circles around the speaker. We can assign to these circles a series of particular personal pronouns and adverbs of place that correspond to the participants to the communication act:

1 Some studies in Indo-European linguistics show that I.E. languages manifest two (*this-that*) up to four (*this, thou, that, yonder*) degrees of distance (v. Quiles: 2011, 6.6.).

We need to clarify that in our scheme above² the central space belongs to the speaker seen as a unique individual or as part of a group; the same thing is true about the second ring, which includes the 2nd person.

The plural forms of the personal pronouns need to be interpreted as follows:

us = + me ± you ± him ± her ± them (m.) ± them (f.);
you (pl.) = + you ± him ± her ± them (m.) ± them (f.).

2. From all extant Neo-Latin languages, Ibero-Romance ones continue in the most obvious way the Roman conception on space, consisting of a structure formed by three concentric rings. Beside the Ibero-Romance languages, some Occitan varieties also accept such a construction of the communication space, but we need to make clear that Occitan accepts unrestrictively a binary conception of space:

	I	II	III
Cat.	jo (nosaltres) aquest aquí	tu (vosaltres) aqueix aquí	ell (ella, ells, elles) aquell allà
Occ.	ieu (nos, nosautres, nosautras) aiceste aici	tu (vos, vosautres, vosautras) aqueste aquí	el (ela, el, eles, elas) aquel ailà

² We have included in our scheme, for the 3rd person, the forms of the demonstrative pronoun *ille*, -a, -ud, vulg. Lat. *illus*, -a, -um, which generated the 3rd person personal pronouns in Romance languages; furthermore, the cited forms are in accusative, as these are the ones that were inherited by most Romance languages, except in Eastern asigmatic România, where the inherited forms are in nominative case: *illi*, respectively *illae* for masculine and feminine.

Port.	eu (nós) este aqui	tu (vós) esse aí	ele (ela, eles, elas) aquele ali
Sp.	yo (nosotros, nosotras) este aquí	tú (vosotros, vosotras) ese ahí	él (ella, ellos, ellas) aquél allí

As we can see from the table above, both the endemic Ibero-Romance languages, i.e. Portuguese and Spanish, and the Provence-originated ones, i.e. Occitan and Catalan, can display a tripartite structure of space in the communication process, as seen in the demonstrative paradigm.

It might not be completely irrelevant to notice a similar structure in Basque; still, since we don't have enough information about the anterior phases of this language, we can only speculate that there was a ternary perception on space in the archaic culture of this population and that the similar Latin was imposed on top of it, which would have consolidated the conservation of a pre-existing form of space organization in the four languages that share, more or less, the Ibero-Aquitano-Basque substratum; nevertheless, we cannot ignore a possible Romance influence, manifested more recently, of the Spanish, Catalan and Occitan dialects that manifest this particular feature and that could have imposed it, as superstratum languages, to the system of this pre-Indo-European language:

	I	II	III
Bsq.	ni (gu) hau hemen	hi (zu, zuek) hori hor	hau (hori, hora, hauek, horiek, haiiek) hura han

The Sardinian language also admits three degrees of distance in demonstratives, in all its dialects, and so do some of the linguistic varieties known as “Rhaeto-Romance language”, but in the case of the latter, the limits between the three spaces are not as rigid, so the sectors corresponding to the 1st and 2nd persons, the actors in the communication process, merge most of the time (the examples in the table below are extracted from Romansh varieties, more precisely Grischun and Sursilvan):

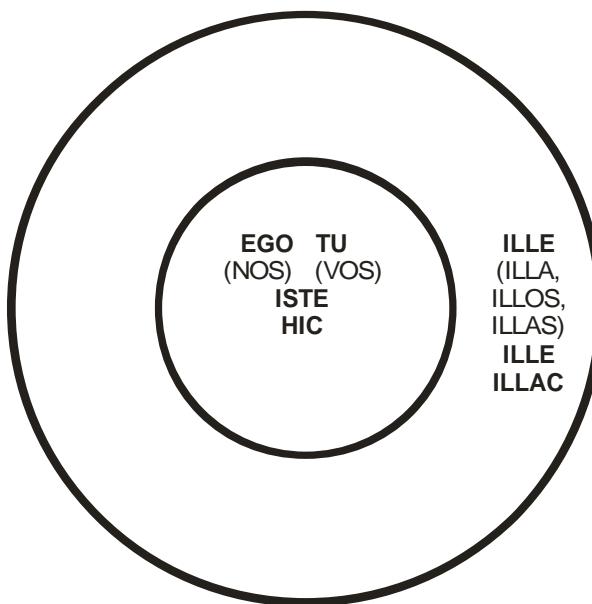
	I	II	III
Srd.	jeo / deu / eo (nois / nosu) custu inòghe/ innoi	tue / tui (bois, bosatrus, bosatras) cussu incùe / innì	issu (issa, issus, issas) cuddu incuddae / culà

Rtr.	jau (nus) quest qua	ti (vus) quell tscha	el (ella, ells, ellas) tschel / lez là / leu
-------------	---	--	--

At the other pole of the spectrum we will find French and Oriental Romance languages.

Dalmatian dialects appear to have had a binary expression of space, organized probably around the 1st and 3rd person..

Similarly, Romanian expresses linguistically a division of space into two sectors, most like French and standard Italian. If we care to generalize things a little bit, we can affirm that the central sector, which needs to include the 1st person, might be common, in these languages, for the 1st and 2nd persons, while the external ring will usually refer to the 3rd person:

Space appears to be compressed for these languages. The participants to the communication act share a common space, in opposition to the space that is occupied by the 3rd person, i.e. the subject of the communication itself. We understand, this way, that the speakers of these languages situate the actors in the communication process at the same level. The receiver is obviously granted a status that is equal to that of the transmitter, since he becomes, in his turn, a transmitter, as roles alternate.

Nevertheless, there still are certain situations when the receiver is placed in the external circle, that of the 3rd person, when physical distance comes between the participants to the communication act (communication can be made orally, face to face, but it can also be made in writing, telephonically or electronically), and space demonstratives are used exclusively as deictic. We can assert, therefore, that the boundaries between the two spaces are permeable, i.e. that the space corresponding to the 2nd person can merge with that of the 1st person or, sometimes, with that of the 3rd person, a situation that reminds us of that in Rhaeto-Romance varieties.

The corresponding forms of those two space sectors, in Dalmatian, french, Italian and Romanian, are shown in the next table (we include again, beside the demonstratives, the personal pronouns that correspond to the actors in the communication process, as well as the adverbs of place that mark the space sectors):

	I + II	III
Dalm.	go / tu (nos, vos) cost luc	il (eya, eis) col cauc
Fr.	je³ / tu (nous / vous) ceci, celui-ci ici	il (elle, ils, elles) cela, celui-là là
It.	io / tu (noi / voi) questo qui / qua	egli⁴ (lui)⁵ (ella (lei), essi, esse, loro) quello lì / là
Rom.	eu / tu (noi / voi) ăsta⁶, acesta aici	el (ea, ei, ele) ăla, acela acolo

Italian has a peculiar situation, though. There are certain dialects that know a three-way segmentation of space, as reflected by the three demonstrative pronouns of their paradigms, but standard Italian and common usage only accept two degrees of distance. Some lects in the Northern and Central areas continue the Latin segmentation of space into three different sectors, and the corresponding forms remind us of those in Ibero-România:

	I	II	III
S.	chisto	chisso	chillo
C.	quistu	quissu	quillu

Moreover, the very dialect that constituted the basis for literary Italian, the Tuscan (Florentine) one, has three deictic pronouns that correspond to three degrees of distance, but their origin is not identical to the situation in Latin, i.e. it continues the extreme pronouns (proximal and distal), while the medial pronoun is an Italian creation that expresses the medial distance due to the presence in its structure of the 2nd person pronoun:

³ We put the atonic pronominal forms in French, compulsory in verbal conjugation, which come from the same etymons as the personal pronominal forms in the other Romance languages.

⁴ From *ille*, not *illus*.

⁵ The oblique forms have replaced the nominative forms in modern Italian.

⁶ Romanian has two forms for every degree of distance, a vulgar one, from Lat. *iste / ille* (with variants: *ăsta, ista, aista* etc.), and a literary one from **ecce iste* and **ecce ille*.

	I	II	III
Tsc.	questo	codesto	quello

The form *codesto*, almost absent in local varieties of other regions, while frequent in literature, is an agglutinated form which contains the pronoun *iste*, relative to the 2nd person in classical Latin, but assigned to the 1st person space in vulgar Latin, preceded by the adverb *eccum*, present in numerous demonstrative Romance forms, and by the 2nd person singular personal pronoun: *codesto / cotesto* (a. Tusc.) < ***ecco tibi istud**.

3. More than space deixis, demonstrative pronouns can also express a temporal side, as they suggest the distance in time in reference to the moment of speech. In Romance languages, much like in Latin, time is normally perceived as a ternary structure of past, present and future, as reflected by the organization of the verbal system, where the category of time is better marked than that of aspect (which is expressed by the same temporal forms by morphological syncretism).

Generally, we can notice that all Romance distal pronouns are associated to past or future stages, while proximal forms refer to the present time. If there is also a medial pronoun, it shifts between the three temporal stages, as it indicates either an element from the recent past or imminent future or, in the case of the present period, the degree of involvement or detachment of the speaker regarding the object it indicates.

4. As a consequence of our analysis on deictic elements in Romance languages and dialects, we can conclude that there is a preeminence of the ternary construction of space in Southern Romance languages (Sardinian, Centro-Meridional Italian, Occitan, Catalan, Portuguese and Spanish), and a binary perception of space in Northern (French) and Oriental România (Dalmatian and Romanian). The Rhaeto-Romance dialects and the Northern Italian ones form an intermediary zone between the two, as they manifest oscillations from one system to another. Therefore, where the construction of space is concerned, Romance languages can be divided into two groups, separated by an imaginary line that crosses the Italic Peninsula between Rimini and La Spezia and continues on the Valley of the Loire. Nevertheless, in this situation, the Romance varieties situated South of the La Spezia-Rimini line will not form a group with Dalmatian and Romanian, as they usually do, but form a continuum together with the Western languages.

Once more, Romanian belongs to the category of “exceptions” rather than that of generalized features, as happens to a series of characteristics it manifests at all linguistic levels: the treatment of voiceless intervocalic consonants, the grammatical genre, the plural of nouns, the verbal agreement with courtesy pronouns, the inventory of auxiliary verbs, the

alternance between infinitive and conjunctive, etc. While some of these features can be explained by the Balkanic Sprachbund, others, as we see above, are shared by multiple Romance languages; such cases might well be mere coincidences or they could turn out to be perfectly explainable phenomena in the Romance context.

BIBLIOGRAPHY

- Chevalier, J.-C. (1964): *Grammaire Larousse du français contemporain*, Paris, Larousse
- Formentin, Vittorio (2010): *Grammatica Storica*, în R. Simone (coord.), *Enciclopedia dell'Italiano*. Roma, Istituto dell'Enciclopedia Italiana
- Lewis, Charlton T., Short, Charles (1879): *A Latin Dictionary*, Oxford, Clarendon Press, available on <http://perseus.uchicago.edu/Reference>
- Manoliu Manea, Maria (1971): *Gramatica comparată a limbilor române*, București, Editura Didactică și Pedagogică
- Menéndez Pidal, Ramón (1985): *Manual gramática histórica española*, Madrid, Espasa-Calpe
- Mišesca Tomić, Olga (2006): *Balkan Sprachbund Morpho-Syntactic Features*, “Studies in Natural Language and Linguistic Theory”, Vol. 67, 2006, XXI
- Nyrop, Kristoffer (1903): *Grammaire historique de la langue française*, Leipzig/New York/Paris, Ernst Bojesen
- Penny, Ralph (2005): *Gramática histórica del español*, Barcelona, Ariel
- Pianigiani, Ottorino (1907): *Vocabolario Etimologico della Lingua Italiana*, Roma-Milano, Società editrice Dante Alighieri di Albrighti, Segati, available on www.etimo.it
- Quiles, Carlos (2011): *A Grammar of Modern Indo-European*, third edition, dnghu.org, available on http://indo-european.info/WebHelp/a_grammar_of.htm
- Sala, Marius (1998): *De la latină la română*, București, Univers Encyclopedic
- Spano, Giovanni (2004): *Vocabolario Italiano-Sardo*, Nuoro, Ilisso Edizioni, available on www.sardegnadigitallibrary.it
- Valpy, F. E. J. (1828): *An Etymological Dictionary of the Latin Language*, London, A. J. Valpy, <http://archive.org>
- Vásquez Cuesta, P., Méndez da Luz, M. A. (1971): *Gramática portuguesa*, Madrid, Gredos

Idiomatic Elements and Their Specific Issues in the Process of Translating Fiction

Lavinia SEICIUC

“*Ştefan cel Mare*” University of Suceava

lavinia_seiciuc@yahoo.com

Resumen: En las últimas décadas la ciencia de la traductología se ha visto afectada por un nuevo enfoque y una nueva visión del proceso traductológico y de sus propósitos. La traducción deja de ser una transposición de un texto y se convierte cada vez más en una forma de equiparar conceptos y nociones entre culturas independientes. El traductor necesita ser un buen conocedor de la realidad, de la historia y de las particularidades socio-culturales de otro espacio, ya que todos esos rasgos se reflejan en la lengua fuente y es preciso reflejarlas, de alguna manera, en el texto meta. Hemos identificado una variedad de elementos idiomáticos estrechamente relacionados a las particularidades de cualquier comunidad etnolingüística, que clasificaremos y analizaremos en nuestra ponencia.

Palabras clave: traductología, culturema, argot, colocación, eufemismo.

0. **Translating culture.** Translatology as a science is the direct result of the changes the Western World underwent in the second half of the last century, after a destructive war and a turn in the direction of international cooperation; the end of the century brought the world a step closer to globalization, after the fall of the Iron Curtain and the beginning of the digital era.

Virtual communication provided the background for the direct contact of users around the world, so the necessity for translation instruments has increased exponentially.

The bases for a scientific translation were properly laid during the decade of the '50s. Translations have been around for centuries: the Romans founded their culture on the translations from Greek philosophy, history and theater; in medieval Toledo there were Christian, Muslim and Jewish philologists working together on the translation and interpretation of the most valuable ancient and later writings; the Jewish and Aramaic sacred texts were translated into Greek, Latin, Old Slavic, and then into the modern European languages and produced the Bible as we know it today. But while the translation of scientific or religious texts may raise specific issues of terminology or interpretation according to the dogma, the real challenge appeared in the late 20th century with the publishing boom of fiction written in dialects or in slangs and the necessity to translate it without losing the specificity of the cultural background of the original. Certainly, literature written in or including dialects or slang appeared much earlier, as early as the 19th century in some parts of Europe (more than 2200 years ago in Ancient Rome!), as a result of the

national awakenings throughout the continent, and some of such works were translated into other languages. French authors such as Eugène Sue or Ponson du Terrail were famous for the use of Parisian slang in their works, and in certain British authors of the Victorian era the representation of slangs and dialects is quite systematic, as we can see in the novels signed by Charles Dickens, George Eliot or Elizabeth Gaskell. Nevertheless, the late 20th century represents the beginning of the direct and massive contact between cultures, so the translation process needs to find a new and improved balance between literal transposition, acculturation and adaptation of the texts.

Contemporary translators agree that translation is not meant to be a re-writing of the story for a new audience or an adaptation for a new cultural background. While for an 18th century translator the story was the main purpose of the process (and some translators adapted the story according to the cultural background of the target audience, including the translation or overall replacement of the names of the characters), modern translations focus more on the way the story is told, so they tend to preserve the specific cultural and linguistic features of the text, so that the final result does not contradict the reality of a different geographical area, that of the source language.

Such an approach raises a number of issues that have to do with the architecture [Flydal, 1951] of both the source and target languages. Linguistic variation is not – and cannot – be similar in any two languages, so the translator needs to make some difficult choices in the process of translation in order to reflect the contrast between the standard language and its variations. Moreover, there are specific cultural elements in the source language that are not represented in the target language, spoken by a community that has no contact whatsoever with such cultural elements.

I have tried to identify and classify the most problematic idiomatic elements that challenge the translator to think outside the box and find the best solution for the target audience. Eugenio Coseriu identified four dimensions of linguistic variation: diachronic, diatopic, diastratic and diaphasic, corresponding to: the historical stages of a language, its geographic variants, its sociolects and its styles or registers [Coseriu, 1981], and each of those four dimensions has its own idiomatic issues that can be challenging in the process of translation.

1. The diachronic aspect. Languages undergo a continuous transformation, so that at any moment in time older words coexist with newer ones, and this confers depth to the literary discourse. Many fiction writers use the contrast between old and new linguistic elements as a tool to create a temporal environment that evokes past eras and sets the events in a proper cultural climate. The problem here is how far a translator should go in the process of translation, since different languages evolve in different ways over time. Let us think, for example, of the modernization of languages: there are historical events that trigger periods of rapid transformation in one language, while other languages stagnate, as they are not affected by the same event. A medieval writing such as *The Poem of the Cid* is easily understood by a modern Spanish speaker, albeit its differences in syntax or spelling, since Spanish has had a constant modernization. *Beowulf*, on the other hand, is not accessible to modern English speakers, as the Norman conquest changed the English language at all its levels during a period of around four or five centuries of rapid transformation. The language in the works of Cervantes and Shakespeare is very similar to the present day language, with just a touch of archaism that does not impede understanding. If we are to compare this with the situation in Romanian, for example, things cannot be more different: the Romanian texts of the 17th century show a language

that is not very accessible to present day speakers, for Romanian started its modernization much later, in the 19th century. The Romanian language that was contemporary to Shakespeare and Cervantes shows many differences in syntax and morphology, but especially in vocabulary: there were many *archaisms* in use, most of them of a Slavic, Greek or Turkish origin. So the dilemma of Shakespeare's translator into Romanian is: should I translate into a 17th century Romanian or into a version of Romanian that is slightly obsolete, just to convey my text a little authenticity? If we look at the vocabulary Shakespeare uses, there are many terms that in Romanian are still perceived as *neologisms*. For example, in his *Sonnet 116*: *admit*, *impediment*, *alter/ alteration*, *fixed*, etc., have perfect Romanian equivalents, but the Romanian words are less than a century old (or less), so should they be used in the translation? Apparently, ancient history is more recent in Romanian than in English, and is more recent in English than in Spanish.

The poor balance between archaisms and neologisms may destroy a translation, especially when we deal with a second translation. There is a trend to re-translate classical literature by adapting the vocabulary to the present-day target language. I have recently read a contemporary translation of *Tom Sawyer* and compare it to the older version published in the '30s I used to read as a child; I can understand the desire of the translator to adapt the language to the linguistic competence of the readers (mainly children), but the abuse of neologisms and modern slang caused a huge discrepancy between the original text and the translation, so I could not relate to the newer version.

2. The diatopic aspect. The geography of a language can be understood in three ways. First, we can speak about the territory of an ethno-linguistic community, where they share a unique standard language and they are united by the same culture and history. Second, we can focus on the territory of expansion of one language, so it becomes the common language of people with significantly different cultures and history (for example English in America, India or Australia). Third, we can consider the historical territory of a language and its regional particularities, such as dialects.

There are differences and similarities between the problems that appear in the translation of standard language and the translation of geographical varieties. Among the similarities, the most problematic issue in translation refers to culturemes. At the middle of the last century (1945), the first linguist to put cultural elements in the center of translation was Eugene Nida, who advocates for the translation of cultural concepts rather than words [Nida, 1975]. *Culturemes* can include a variety of notions, from material to immaterial patrimony. The most frequent culturemes that are difficult to translate refer to certain toponyms, historical events and public figures, ethnology, folklore, sports, architecture, religion, wildlife, flora, gastronomy, cinema, school textbooks, etc. For a British reader, for example, any reference to a trip to Gretna Green or to the chubby figure of Prinny is easily decoded, but a Romanian reader might need further information about getting married in Scotland or the life of King George IV, so translators usually add explanatory footnotes.

Culturemes regarding folkloric traditions or local heritage are often approached in a different manner. If we consider, for example, a Spanish novel describing the life of a bullfighter or of a flamenco dancer, the specific terminology is not translatable, for such cultural elements are specific to the Spanish culture and are not to be found anywhere else. The solutions in such cases can be to approximate the cultureme through a word with a close meaning, if possible, or, more frequently, to keep the foreign word as it is and perhaps add an explanatory footnote. This is how many foreign words end up entering a

different language without any other direct contact: through translations, we can borrow new notions along with their names.

I would now like to refer to another similarity, the translation of frequent combinations of words. The science of phraseology (paremiology included) identifies a variety of types of word combinations, from compound words to proverbs and famous quotes. But while idioms, phrases and proverbs are usually easy to manage, due to the specialized dictionaries, there is a category of word combinations that needs a more subtle approach: the *collocations*. There are various types of collocations and discourse formulae that do not pose a problem in the process of translation, as they are firmly fixed in the linguistic norm (as described by Coseriu), but there are cases of collocations that belong to the spoken language and are not to be found in dictionaries, for they are the result of the frequent selection and usage among speakers, but are not yet a part of the linguistic norm. For some of them, the norm accepts several versions: the Spanish structure “traducir al francés”, for example, can be translated into English as “translate into French” or “translate to French”; both variants are acceptable, according to the norm, but the second one is less frequent than the first, so choosing the first variant would be more natural. Other are already fixed and do not accept different elements: English speakers, for example, “ask questions” and “make decisions”, while French speakers “put questions” and “take decisions” and Spanish or Italian speakers “make questions”; using the equivalent of the English verb (**demander une question*, **faire une décision*) is not allowed in translation. The most sensible issue, though, is the one that refers to polysemantic words in collocations; we might find it surprising, for example, that the word *slice* can be translated in different ways in Spanish, according to the second term of the collocation: *a slice of bread – una rebanada de pan*, *a slice of lemon – una rodaja de limón*, *a slice of bacon – una loncha/ lonja de bacon*, *a slice of watermelon – una tajada de sandía*, etc. Such collocations are difficult to translate into a foreign language (in retroversion they are irrelevant), since they do not appear in bilingual dictionaries and almost never in thesauri.

Among the differences between translating standard and regional language, I have to mention the two possibilities: first, there is literature written entirely in a dialect; for the translators it is just like translating standard language, as long as they are fluent in that dialect, and the result will be written in standard target language. Second, there is literature written in standard language, with insertions of regional varieties. Dialectal pronunciation, syntax or vocabulary are commonly used as instruments that help with the construction of fictional characters; this is an ancient technique in literature: it was used, many centuries ago, by classical Latin writers Plautus and Petronius, so their plays are a valuable source for the knowledge of Vulgar Latin. The main issue in translating the dialogues written in dialects is: what dialect of the target language should the translator choose? Or should they invent a hybrid dialect that encompasses the phonetic features of the source dialect and the vocabulary of the target dialect? Translating cockney, for example, is usually a mixture of phonetic characteristics of this dialect (the treatment of the aspiration */h/*), with some regional terms and a little slang. While a similar treatment of the aspiration is normal in some social groups in Southern Spain (Andalusia), it is most uncommon in Romanian, so Eliza Doolittle’s pronunciation *Enry Igginz* sounds exotic and unusual.

3. The diastratic aspect. Society is a structure formed by overlapping social groups, which tend to develop their own particular sociolects. Vertical stratifications of a language are becoming less obvious by the day; the popular access to the media (radio,

television, cinema and internet) has determined the birth of a trend of leveling, so the linguistic differences between social strata are constantly fading.

Nevertheless, authors use slangs in their literature to help build the atmosphere or to define a character. Slang is difficult to translate for a variety of reasons. First, because it is a closed sociolect and slangs develop independently from one another, so there may be huge differences between them even in a small area. Second, because it is based on creativity: humor, double talk, puns, expressivity, etc. Third, because there is a thin line between slang, colloquial speech and jargons, so a translator can easily be confused. Fourth, because the translator needs to have the linguistic competence (to know source and target slangs) and to determine whether the target slang holds similar concepts to the ones of the source slang. [Fawcett, 1997: 118]

But failing to absorb slang or regional elements in the translation leads to the loss of extremely important elements of characterization [Hamaida, 2007: 2], so the translator's task is to include the diastratic aspect in the target text after researching the status of the linguistic elements in both the source and target languages.

4. The diaphasic aspect. The fourth dimension of language regards the registers or styles of the language used in a certain discourse. In fictional literature, the styles and registers may vary between the narrative fragments and the dialogues, and a character may alternate registers according to the context of the dialogue. This may prove to be extremely challenging to the translators, for they need to have a high level of competence in both the source and target languages in order to understand and identify correctly the type of discourse before transposing it into the same register in the target text.

I have identified two main issues in the alternation of formal/ informal styles: expressing courtesy and using euphemisms. The first one can be really problematic while translating from English to a Romance language, for example, since English has only one pronoun for the second person, *you*, without distinguishing between registers. In European Spanish, for instance, a character in a novel can use the pronouns *tú* (informal), *vos* and *Usted*, according to the register, the communication context or the historical period (*vos* is nowadays obsolete, but it is a useful tool in the translation of historical novels, for example). In Romanian, the same character can choose between *tu* (informal), *dumneata* and *dumneavoastră* (or *Domnia Ta/ Domnia Voastră*, even more formal). A good translator would analyze each context in the English text and decide whether it is appropriate to use a formal or informal pronoun, based on the concrete dialogue and on the more general knowledge about social relationships of the epoch depicted in the novel.

The other idiomatic element that poses problems in translating language registers is euphemism. The difficulty of translating euphemisms and dysphemisms resides in their cultural background. Different cultures have different taboos or different degrees of interdiction of certain terms [Seiciuc, 2018: 187]. Translating taboos may be an extremely challenging task for the translator. Taboo words, when used systematically in one language, tend to lose their expressivity – and even their meaning – and become simple interjections or neutral words that do not shock the readers or the listener. Obscene words in Spanish or French are less offensive than their Romanian counterparts, so a Romanian translator would necessarily avoid them either in a published book or in the subtitles of a movie. The same happens with blasphemy: while the Spaniards seem to be immune to blasphemy, most Romanians are not. On the other hand, translating ethничal or racial references into English is a delicate question, so the translator needs to keep in mind that political correctness is mandatory in certain cultural environments.

5. Conclusions. Translating fiction from a language into another is a complex process of documentation in which the translator becomes familiar with the particularities (historical, social, ethnological, etc.) of a different cultural space and transposes the text so that it preserves them as much as possible, but nonetheless matches the particularities of the target cultural space. Such specific features are reflected in linguistic units, which we have grouped under the denomination of idiomatic elements. There are numerous idiomatic elements that pose difficult problems in the process of translation, and the most outstanding are archaic and regional terms, dialectal particularities, culturemes, collocations and other idioms, slangs, expressing courtesy and avoiding taboos. Each category of idiomatic elements raises a different set of difficulties in translation, which the translator needs to address in the quest for a valid cross-cultural item that conveys as much of the original information as possible. Translating fiction is a process that needs to find the balance between its main purpose (to provide entertainment) and the pursuit of fidelity with regard to the source text. The translated text will never be received and decoded by its readers in the same manner the original text is processed by its source readers. The mediated text (writer-translator-reader) can only offer a form of communication that is “both incomplete and inevitably slanted towards the domestic scene” [Venuti, 2000: 473].

BIBLIOGRAPHY

- Ballard, 1998: M. Ballard, “La traduction comme conscience linguistique et culturelle: quelques repères”, Michel Ballard (ed.), *Europe et traduction*, Artois/Ottawa, Presses de l’Université, pp. 11-24.
- Blake, 1981: N. F. Blake, *Non-standard Language in English Literature*, London, Deutsch.
- Bucholtz, 2003: M. Bucholtz, “Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity”, *Journal of Sociolinguistics* No 7 (3), 417-431.
- Coseriu, 1981: E. Coseriu, “Los conceptos de ‘dialecto’, ‘nivel’ y ‘estilo de la lengua’ y el sentido propio de la dialectología”, *Lingüística española actual* Vol. 3, Nº 1, pp. 1-32.
- Coupland, 2007: N. Coupland, *Style: language variation and identity*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Fawcett, 1997: Peter Fawcett, *Translation and language: linguistic theories explained*, Manchester, St. Jerome Publishing.
- Flydal, 1951: Leiv Flydal, “Remarques sur certains rapports entre le style et l’état de langue”, *Norsk Tidsskrift for Sprogridenskap*, bd. XIII, pp. 240-257.
- Hamaida, 2007: Lene Hamaida, “Subtitling slang and language”, MuTra 2007 – LSP Translation Scenarios: Conference Proceedings.
- Hatim, Mason, 1997: B. Hatim, I. Mason, *The Translator as Communicator*, London, Routledge
- Hodson, Broadhead, 2013: Jane Hodson, Alex Broadhead, “Developments in literary dialect representation in British fiction 1800–1836”, *Language and Literature* 22(4), pp. 315-332.
- House, 1973: J. House, “On the limits of translability”, *Babel*, 19(4), 166-167.
- Jaffe, Walton, 2000: A. Jaffe, S. Walton, “The voices people read: Orthography and the representation of nonstandard speech”, *Journal of Sociolinguistics* No 4 (4), 561-587.
- Katan, 1999: Katan, *Translating culture, an introduction for translators, interpreters and mediators*, Manchester, St. Jerome Publishing.
- Nida, 1975 [1945]: E. Nida, “Linguistics and ethnology in translation problems”, *Exploring Semantic Structures*, München, Wilhelm Fink Verlag, pp. 194-208.
- Nord, 1997: C. Nord, *Translating as a Purposeful Activity: Functional Approaches Explained*, Manchester, St. Jerome Publishing.

- Seiciuc, 2016: Lavinia Seiciuc, "Polisemia y colocaciones en la traducción", *Meridian Critic* No 1 (Volume 26), pp. 351-355.
- Seiciuc, 2018: Lavinia Seiciuc, "Conflictive situations and their linguistic expression". Euphemisms of war, *Meridian Critic* No 1 (Volume 30), pp. 185-189.
- Seiciuc, 2018: Lavinia Seiciuc, "Rhetorical figures vs. euphemisms: motivation and evolution", *Anadiss* No 2 (Volume 26), pp. 99-103.
- Timofeeva, 2007: Larissa Timofeeva, "Sobre la traducción de la fraseología: un enfoque pragmático", *Interlingüística*, No 17, pp. 1029-1038
- Venuti, 2000: L. Venuti, "Translation, community, utopia", L. Venuti (ed.), *The translation studies reader*, London, Routledge, pp. 468-488.
- Vermeer, 1983: H. Vermeer, "Translation theory and linguistics", P. Roinila, R. Orfanos, S. Tirkkonen-Condit. (Eds.), *Näkökohtia käänämisen tutkimuksesta*, University of Joensuu, pp. 1-10.
- Zamora Salamanca, 1985: F. Zamora Salamanca, "Sobre el concepto de norma lingüística", *Anuario de lingüística hispánica*, Vol. 1, Nº 12, Madrid, Instituto de Cooperación Iberoamericana, 220- 245.